

به نام خدا

روش تحقیق و گزارش نویسی

راهنمای عملی تدوین پایان نامه و رساله تحصیلی

فصل اول

مقدمات تحقیق

مفهوم تحقیق

تعریف تحقیق از نظر روش شناسی:

- ▶ عبارت است از کاربرد روشهای علمی در حل یک مسئله یا پاسخگویی به یک سؤال
- ▶ جستجوی درستیها، یافتن پاسخ به پرسشها و به زبان ساده تر کشف مجهولات است و در پی آن است که گرهی را بگشاید، زاویه تاریکی را روشن کند. پژوهشگر را از معلوم به مجهول برساند و آنچه را که مجهول بوده، معلوم و آشکار کند
- ▶ مجموعه اقدام هایی که برای کشف قسمتی از مشخصات جهان حقیقی انجام می شود تعریف میشود

سؤالی که مطرح است این است که یک دانشمند یا متخصص چگونه قادر است پاسخ درستی برای مشکل خود بیاید؟

- ▶ روش های پاسخ دادن به سوالات در انسان ها متفاوت است
- ▶ ولی افراد متخصص برای فعالیتهای خود طرح و برنامه ریزی میکنند، زیرا انتظار می رود که آنها اطلاعات لازم را کسب کرده اند و قادر هستند تصمیم های قابل قبولی اتخاذ کنند.

- ▶ اطلاعات ناشی از دانش سازمان یافته:
علمی است که می‌تواند با ارزش‌ترین امکانات را درباره تصمیم‌گیری فراهم سازند.
- ▶ پژوهشگر می‌تواند برای کسب اطلاعات معتبر و ارائه پیشنهادهای مفید به منظور اتخاذ تصمیم مناسب از منابع موجود و پژوهش‌های علمی استفاده کند.

- ▶ در واقع تحقیق :
- ▶ کوشش منظمی است که به منظور پاسخگویی به یک یا چند سوال داده می شود.
- ▶ به عنوان یک فرایند پژوهشی فعالیتی منظم است که در درست ترین شکل خود واجد دو شرط است:
- (1) کنترل دقیق شرطی که مانع تأثیر عوامل نامربوط و مزاحم می شود.
- (2) نمونه گیری صحیح شرطی که یافته‌های پژوهشی را قابل بسط و تعمیم می سازد
- ▶ هر روش علمی یا پژوهشی مستلزم حقیقت پژوهی داشتن روش متدولوژی استفاده از فکر و اندیشه و سرانجام حرکت و جستجو است

اهمیت تحقیق

- ▶ پیشرفتهای جوامع در نتیجه پژوهش به دست می آید.
- ▶ امروزه دو واژه تحقیق و توسعه در منابع مختلف توأمان نوشته می شوند. همراه بودن این دو واژه بیانگر این است که لازمه توسعه حرکت از وضع نامطلوب به سمت وضع مطلوب اعم از توسعه فرهنگی سیاسی، اقتصادی و غیره همانا تحقیق است.
- ▶ توجه به امر تحقیق و برنامه ریزی در امر پژوهش از الزامات پیشرفت و خودشکوفایی در هر جامعه است.

کارکرد های تحقیق

► کارکردهای تحقیق عبارت است از

1. پژوهش دانش نو می آفریند.
2. امکان کشف کاربرد تازه دانش کهن را فراهم می سازد.
3. به تکامل معنوی و حرفه ای پژوهشگر کمک می کند و این فرایندی منظم و مستمر است.
4. موجب اعتبار انسانها و سازمان ها می شود.
5. پژوهش می تواند منبع درآمد باشد.
6. موجب حل مسأله و تضادهای جامعه می شود.
7. به بشر این توانایی را می بخشد که بهتر با دنیای پیرامون خود رابطه برقرار کند و به هدفهایش نائل شود.
8. موجب پیشرفت جامعه می شود.

ملاحظات اخلاقی در تحقیق

رعایت مسائل اخلاقی و تضمین حقوق انسانی آزمودنی ها، یکی از عمده ترین مسائل در پژوهش های علوم انسانی است که آزمودنی ها باید در مقابل هر گونه آسیب روانی و فیزیولوژیکی یا اجتماعی ناشی از هر گونه پژوهشی مصون باشند.

(a) عدم مشارکت در پژوهش

(b) داشتن اسم مستعار

(c) انتظار پذیرش در مسئولیت به وسیله پژوهشگر

عدم مشارکت در پژوهش

- ▶ اولین و مهم ترین حقی که هر انسان دارد عبارت است از آزادی عدم مشارکت در پژوهش
- ▶ انسان علاقه مند است برخی از اطلاعات مربوط به خود را از اعضای جامعه دور نگاه دارد
- ▶ به عنوان مثال :
خیلی از مردم علاقه مندند که نتایج آزمون های شخصیتی که برای آنها اجرا میشود محرمانه باشد و به هیچ شکل این گونه اطلاعات در اختیار دیگران قرار داده نشود.

داشتن اسم مستعار

- ▶ که افراد حق دارند برای خود اسامی مستعاری انتخاب کنند تا شناخته نشوند
- ▶ برای جلوگیری از شناخته شدن افراد و رعایت این حق می توان به یکی از شیوه های زیر عمل کرد :
- (a) اطلاعات جمع آوری شده از افراد به صورت گروهی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.
- (b) در صورت امکان برای هر یک از افراد کد به کار برده شود.

انتظار پذیرش مسئولیت به وسیله پژوهشگر

- ▶ پژوهشگر انسان مسئولیت پذیری باشد
- ▶ محرمانه بودن اطلاعات و اجتناب از هر گونه ضرر و زیان به آزمودنی ها
- ▶ بیکر (۱۹۹۹) برگزیده ای از مجموعه قانون اخلاقی انجمن جامعه شناسی آمریکا را در رابطه با تحقیقاتی که موضوع آنها انسان است را به شرح زیر بیان می کند:
 1. نباید به پژوهش شوندگان افراد مورد مطالعه آسیب بزنیم.
 2. باید زمینه همکاری داوطلبانه را در امر تحقیق فراهم نماییم.
 3. باید داده های محرمانه یا شناخته را حفظ کنیم.
 4. افراد مورد مطالعه را نباید اغفال کنیم

ویژگی های تحقیق

- ▶ تحقیق دارای فرایند معینی است.
- ▶ در اجرای آن از اصول و قواعد مشخصی استفاده میشود و منظم است
- ▶ در تحقیق نظامی دنبال میشود که در بکار بردن آن منطقی حکمفرما است
- ▶ تحقیق تجربی است به عبارت دیگر تحقیق بازگشت به واقعیت است.
- ▶ تحقیق جنبه تقلیلی دارد به این معنی که محقق با استفاده از روش های تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده را در طبقه های معین و معنادار طبقه بندی می کند.
- ▶ تحقیق قابل انتقال و تکرار است به این معنی که فرایند و روش های تحقیق قابل تکرار و انتقال است

ویژگی های تحقیق علمی

- (1) بکر بودن یا توسعه ای بودن
- (2) قابلیت بررسی داشتن
- (3) نظم داشتن
- (4) تخصص طلبی
- (5) قابلیت تعمیم
- (6) دقت طلبی
- (7) صبر طلبی
- (8) جرأت طلبی
- (9) رعایت اصل بی طرفی
- (10) امانت داری و صداقت

► بکر بودن یا توسعه ای بودن:

محقق در طول تحقیق سعی می کند از طریق جمع آوری اطلاعات جدید با استفاده از اطلاعات موجود در منابع دست اول به کشف حقیقت بپردازد.

► قابلیت بررسی داشتن:

(1) تحقیق علمی باید امکان پذیر و قابل اجرا باشد.
(2) تحقیقات تجربی و اجتماعی باید از طریق مشاهده اندازه گیری و آزمایش و تحقیقاتی از نوع معقولات باید با استفاده از روش های استدلال قیاسی استقرایی و تمثیل قابل اثبات باشند.

► نظم داشتن:

رعایت نظم و ترتیب در مراحل گوناگون پژوهش

► تخصص طلبی:

برخورداری پژوهشگر از تخصص و تبحر در موضوع تحقیق

► قابلیت تعمیم:

انتخاب نمونه باید به صورتی باشد که نتایج به دست آمده قابل تعمیم به کل جامعه باشد.

► دقت طلبی:

- (1) رعایت دقت در مراحل مختلف کار و اطمینان از صحت مطالب
- (2) کاملاً دقیق و مطمئن عمل نماید.

► صبر طلبی:

- (1) تحقیق علمی مستلزم سپری شدن زمان است
- (2) لازم است محقق در تمامی مراحل با صبر و حوصله کامل به کار خود ادامه دهد.

► جرات طلبی:

- انجام بسیاری از تحقیقات علمی نیاز به جسارت و شهامت محقق دارند.
- (1) در برخورد با مشکلات، موانع و تهدیدهایی که در جریان مطالعه پیش می آید
- (2) در مرحله تدوین گزارش نهایی و انتشار نتایج تحقیق

► رعایت اصل بی طرفی

► امانت داری و صداقت:

- تحقیقگر از نوشته ها و نتایج سایر پژوهشگران استفاده می کند که در این صورت باید به طور کامل و با صداقت تمام به آنها اشاره نماید

مراحل تحقیق

► تحقیق مجموعه فعالیت هایی است که به منظور حل یک یا چند مسئله با پاسخ دادن به یک یا چند سؤال انجام میشود.

► 4 دیدگاه وجود دارد:

(a) لستروکسی، این فعالیت ما را به ۸ مرحله به شرح زیر تقسیم کرده است:

1. انتخاب موضوع و بیان مسئله
2. مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق
3. انتخاب طرح تحقیقی مناسب ابزار گردآوری اطلاعات، روش پژوهشی و....)
4. انتخاب نمونه ای به اندازه مناسب
5. جمع آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده؛
6. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده؛
7. تفسیر اطلاعات به دست آمده و بحث و نتیجه گیری درباره آنها
8. تهیه گزارش تحقیق

مراحل تحقیق

دیدگاه دوم

► کاپلو مراحل را به ۵ مرحله به شرح زیر کاهش داده است:

1. برنامه ریزی شامل بیان مسئله و مطالعه منابع
2. طرح ریزی و روش اجرا انتخاب طرح تحقیق تعیین جامعه و انتخاب نمونه
3. جمع آوری اطلاعات
4. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده
5. گزارش نتایج به دست آمده

مراحل تحقیق

دیدگاه سوم

► از دیدگاه دیگر، مراحل تحقیق عبارت است از:

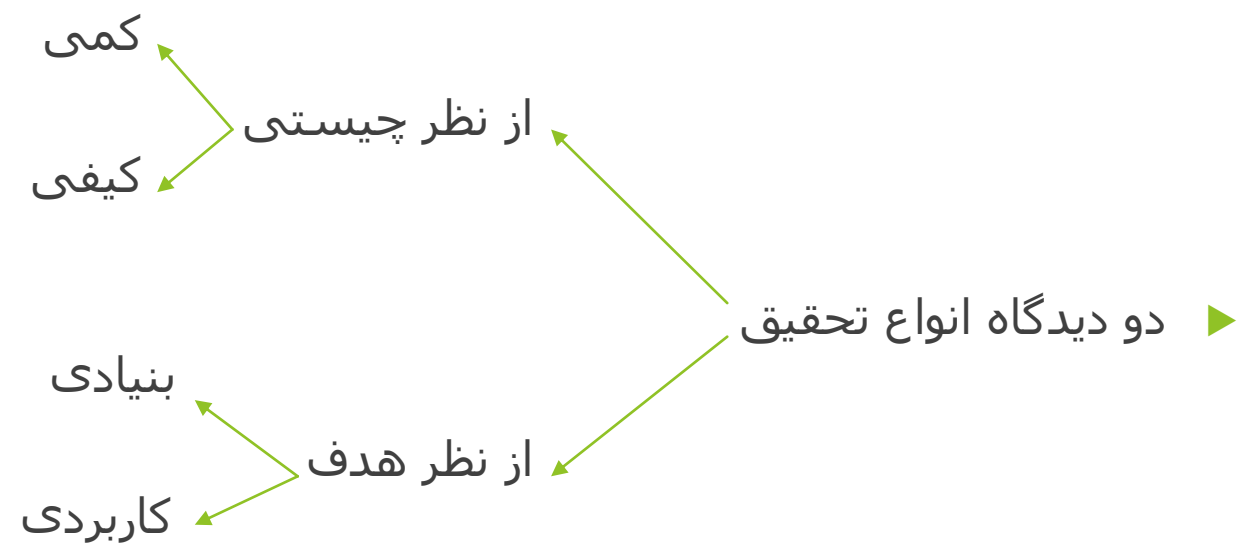
1. انتخاب مسئله :
محقق مسئله را تشخیص و انتخاب نموده متغیرهای علی و توصیفی آن را مشخص میکند نهایتاً فرضیه های تحقیق را تدوین می نماید.
2. گزینش و تشریح روش های کار :
محقق باید روش تحقیق، روش نمونه گیری روش گردآوری اطلاعات روش تجزیه و تحلیل را مشخص نماید.
3. گردآوری اطلاعات و داده ها :
محقق بر مبنای ابزارهای گردآوری مانند پرسشنامه مشاهده و مصاحبه اطلاعات مورد نیاز را گردآوری می نماید.
4. طبقه بندی، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها :
تا محقق بر اساس آنها فرضیه خود را تایید یا رد نماید.
5. تدوین گزارش تحقیق :
محقق بر اساس الگوهای رایج و متداول اقدام به تدوین گزارش تحقیق نموده و پس از ویرایش و تایپ برای انتشار آن در سطح محدود و یا گسترده اقدام می نماید

مراحل تحقیق

دیدگاه چهارم

► صبری مراحل تحقیق را شامل موارد زیر می داند:

1. انتخاب تحلیل و تبیین مساله تحقیق
2. گزینش طراحی و تشریح روش های کار؛
3. گردآوری اطلاعات
4. طبقه بندی، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها؛
5. تدوین گزارش تحقیق

انواع تحقیق از نظر چيستی

► تحقیق کمی

تحقیق کمی بیشتر بر نتایج آماری ارائه شده به وسیله اعداد تکیه دارد. رویکرد کمی یک نظریه را از طریق روشهایی که متغیرها را به وسیله اعداد اندازه گیری و تحلیل میکند با روشهایی آماری می آزماید.

► تحقیق کیفی

- این تحقیق رویکردی طبیعی تر و کل گراتر به حل مسائل دارد و توجه آن بیشتر معطوف به جنبه های ذهنی رفتار و تجارب انسانی است.
- پژوهشگران کیفی علاوه بر فنون سنتی رایج در تحقیق کمی مانند مشاهده و مصاحبه از فنونی مانند فیلم برداری و عکاسی نیز استفاده می کنند.
- دچار مشکلاتی از قبیل دخالت دیدگاههای پژوهشگر در تفسیر اطلاعات و مشکل تعمیم نتایج تحقیق به جامعه است

انواع تحقیق از نظر هدف

▶ تحقیق بنیادی:

- محقق بر مبنای کنجکاوی درباره پدیده ای در صدد کشف یا پاسخ یابی باشد
- در پی کشف حقایق و واقعیت ها و شناخت پدیده ها و اشیاء بوده و مرزهای دانش بشری را توسعه می دهند.

▶ تحقیق کاربردی:

- هر گاه شکل گیری مسئله ناشی از ضرورت دستیابی به راه حل مشکل خاصی باشد تحقیق کاربردی است.
- این تحقیقات با استفاده از نتایج تحقیقات بنیادی برای رفع نیازمندی ها و مشکلات روزمره انجام میشوند.
- تحقیق کاربردی علاوه بر به دست آوردن دانش فنی و علمی جدید از ابتدا برای رسیدن به

یک هدف عملی مشخص جهت داده میشود و نتایج آن اساساً جهت افزایش کارآیی یک محصول یا عملیات روشها و نظامها به کار گرفته می شود

منابع شناخت

1. تجربه
2. صاحب نظران (متخصصان)
3. استدلال قیاسی
4. استدلال استقرایی
5. روش علمی
6. تمثيل

تجربه

- ▶ انسان به کمک تجربه قادر است بسیاری از مشکلات خود را حل نماید.
 - ▶ اگر انسان توانایی استفاده از تجارب خود و دیگران را نداشت، پیشرفت امروزی او غیر ممکن بود.
 - ▶ تجربه علیرغم تمام مزایایی که به عنوان یک منبع اطلاعاتی برای آن ذکر شد دارای نقایص و محدودیت هایی به شرح ذیل است :
- الف) تأثیر ویژگیهای شخصیتی در کسب تجربه :
- میزان و شدت تأثیر یک حادثه و پدیده روی انسان به ویژگی های شخصیتی و جسمانی از بستگی دارد.
- ب) محدود بودن کاربرد تجربه
- گاهی اوقات انسان نیازمند اطلاعاتی است که یک شخص نمی تواند در برخی موارد آن را از طریق تجربه بیاموزد.

صاحب نظران

- ▶ در شرایطی که انسان در حل مسئله ای فاقد تجربه شخصی باشد راه حل طبیعی آن است که با فردی که قبلاً با آن مشکل مواجه بوده و بر آن فائق آمده است مشورت نماید. مثلاً کودکان در حل مسائلی که تجربه ندارند با والدین یا معلمان خود مشورت می نمایند.
- ▶ در اینجا به جای استفاده از تجربه خود از تجارب دیگران استفاده می کند.
- ▶ تجربه دارای نارسایی هایی به شرح زیر است:

الف) ناقص بودن اطلاعات:

صاحب نظران هر چند دارای تخصص و تجربه هستند و لغزش و خطا برای آن وجود دارد.

ب) اختلاف نظر بین صاحب نظران:

صاحب نظران نسبت به یک پدیده اتفاق نظر ندارند

ج) رکود علمی:

اگر جامعه ای بیش از حد متکی به رأی صاحب نظران باشد و افراد آن جامعه خود برای دستیابی به واقعیات تلاشی نکنند جامعه تقریباً به یک حالت رکود علمی می رسد که عاقبت آن تقلید کورکورانه افراد جامعه از فرد یا گروهی خاص خواهد بود.

استدلال قیاسی (کل به جز)

▶ انسان از طریق استناد به کلیات به جزئیات پی می برد.

▶ مقدمه کبری + مقدمه صغری ← نتیجه

▶ مثال:

1. همه انسانها فانی هستند (مقدمه کبری)

2. علی یک انسان است مقدمه صغری

3. علی فانی است (نتیجه)

▶ محدودیت های استدلال قیاسی:

الف) محدودیت در کاربرد

در حوزه محدودی از علوم کاربرد دارد.

ب) عدم اطمینان از صحت داده ها

1. نتیجه زمانی صحیح خواهد بود که مقدمه ها درست تدوین شده باشند.

2. این روش به پژوهشگر کمک میکند تا با استفاده از نظریه های موجود، پدیده هایی را که

به وقوع می پیوندند را پیش بینی کند.

استدلال استقرایی

▶ فرانسیس بیکن اولین کسی بود که شیوه جدیدی برای درک عمیق تر واقعیت پیشنهاد کرد. او معتقد بود که انسان نباید چشم بسته فرضیه ای را که صاحب نظران دیکته کرده اند بپذیرد.

▶ وی عقیده داشت که پژوهشگر باید بر اساس واقعیت هایی که از طریق مشاهده مستقیم به دست می آورد به نتیجه گیری مستقیم بپردازد.

▶ در استدلال استقرایی پژوهشگر از طریق جزئیات به کلیات پی می برد، به عبارت دیگر در این روش حرکت از جزء به کل است.

▶ مهم ترین معایب روش استقرایی:

الف) عدم امکان بررسی تمام سوژه ها

روش استقرایی زمانی میتواند کاربرد داشته باشد که حجم جامعه آماری و نمونه ها محدود باشد

ب) عدم اطمینان در تعمیم از جز به کل

تعمیم مشاهدات از یک نمونه کوچک به یک کل نمی تواند زیاد قابل اطمینان باشد.

تمثيل

- ▶ تمثيل به عنوان یکی از انواع استدلال است.
- ▶ فقط میتواند باعث تقویت احتمال شود، زیرا در تمثيل سوژه ها باید از جهات متعدد شبیه یکدیگر باشند تا بتوان حکمی کلی درباره آنها صادر کرد.
- ▶ مثلاً به هیچ عنوان نمی توان موفقیت یک دانش آموز را به دلیل شباهت ظاهری اش به یک دانش آموز موفق، پیش بینی کرد.

روش علمی

- ▶ دستیابی به روشی که فاقد نقاط ضعف دو روش استدلال قیاسی و استقرایی باشد، ضروری است.
- ▶ دانشمندان به این نتیجه رسیده اند که باید مهم ترین حیطه های دو روش قیاسی و استقرایی را ترکیب کنند و روش جدیدی به نام روش علمی را معرفی کنند.
- ▶ در این روش پژوهشگر به کمک مشاهده های خود فرضیه هایی صورت بندی می کند سپس اطلاعات لازم را جمع آوری میکند و به آزمون فرضیه می پردازد.
- ▶ به طور کلی روش علمی به فرایندی اطلاق میشود که
 - 1) از طریق آن پژوهشگر ابتدا به صورت استقرایی با استفاده از مشاهدات خود فرضیه یا فرضیه هایی را صورت بندی می کند
 - 2) سپس با عنایت به اصول استدلال قیاسی به کاربرد منطقی فرضیه می پردازد
 - 3) در نتیجه او قادر است با کمک فرضیه تدوین شده رابطه بین متغیرها را پیش بینی کند

تفاوت بین روش علمی با استدلال استقرایی

▶ در تدوین **فرضیه** است.

▶ **در استدلال استقرایی:**

پژوهشگر، ابتدا به مشاهده می پردازد و سپس اطلاعات جمع آوری شده را سازمان بندی میکند.

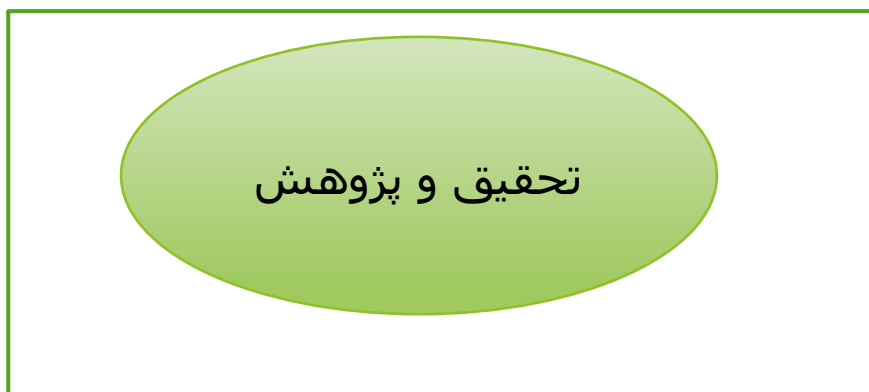
▶ **در روش علمی:**

پژوهشگر استدلال میکند که چنانچه فرضیه اش تأیید شود چه حادثه ای اتفاق خواهد افتاد سپس با مشاهده منظم به جمع آوری اطلاعات جهت رد یا تأیید فرضیه اش می پردازد

تفاوت روش علمی و تحقیق

- ▶ پژوهش روندی رسمی تر منظم تر و قوی تر از روش علمی است.
- ▶ پژوهش با ساختار منظم تری از کنکاش توأم است که معمولاً منجر به نوعی ثبت مراحل و گزارش نتایج می شود.
- ▶ پژوهش، مرحله ای تخصصی تر از روش شناسی علمی است.

روش علمی

فصل دوم

ساختار پایان نامه و رساله تحصیلی در فصل اول
معرفی پژوهش

انتخاب موضوع

- ▶ مساله تحقیق اساساً عبارت است از:
- ▶ موضوعی که به بررسی و شناخت نیاز دارد.
- ▶ محقق زمانی طرح یک مطالعه پژوهشی را می ریزد که به مسئله ای در خور بررسی برخورد کند.
- ▶ شکل دادن به مسئله، اساسی تر از حل آن است.
- ▶ در دل هر طرح پژوهشی یک مسئله قرار دارد که در توفیق تلاس های پژوهشی، بیشترین نقش را داراست
- ▶ و این نکته ای است که پژوهشگر باید آن را در نظر داشته باشد.
- ▶ اگر مسئله ای نباشد، پژوهش هم در کار نیست.

در انتخاب موضوع باید موارد زیر رعایت شود:

1. موضوع در ضمن پیوند علمی با پژوهش های پیشین، باید از آنچه دیگران انجام داده اند، پرهیز کند.
2. موضوع باید مورد علاقه و توجه پژوهنده باشد.
3. برحوزه موضوعی انتخاب شده اشرافی نسبی داشته باشد و مبانی امر برای وی روشن و آشنا باشد.
4. پژوهنده توانایی انجام این تحقیق را داشته باشد.

1. آنچه شما می خواهید بدانید.
2. آنچه را که نیازمند به دانستن آن هستید.

در انتخاب هر موضوع پژوهشی حداقل دو انگیزه وجود دارد:

منابع انتخاب موضوع شامل:

1. استفاده از تجارب شخصی و کنجکاوی
2. استنتاج از نظریه های موجود
3. استفاده از متون مربوط به موضوع

تدوین عنوان

- ▶ اسم یا عنوان تحقیق بیانگر محتوا و هویت تحقیق است
- ▶ در انتخاب و نگارش عنوان تحقیق توجه به نکات ذیل می تواند مفید واقع شود:
- (1) عبارت (جمله) عنوان تحقیق باید **خلاصه** و بسیار **روشن و رسا** نوشته شود حداکثر ۲۰ کلمه).
- (2) در متن عبارت عنوان تحقیق **نباید از کلمات نابجا و عبارت های گیج کننده** استفاده شود.
- (3) عبارت در نظر گرفته شده برای عنوان تحقیق باید با **کمترین تعداد کلمات**، محتوای گزارش را معرفی کند
- (4) یک عنوان تحقیقی مناسب باید چیزی را **وعدده** دهد که قرار است در حین انجام تحقیق به دست آید.
- (5) عنوان تحقیق باید **فاقد اشتباهات املایی و دستوری** باشد.
- (6) عنوان باید دقیق باشد و با ذکر **جزئیات موضوع اصلی** تحقیق را پوشش دهد.

تدوین عنوان

(7) واژگان اصلی و کلیدی باید در جمله عنوان تحقیق قرار گیرد.

(8) واژگان کلیدی به کار رفته در عنوان تحقیق باید به سادگی از یکدیگر قابل تشخیص باشد.

(9) در عنوان تحقیق باید سه جزء اصلی یعنی

متغیرهای به کار رفته،

نوع ارتباط بین متغیرها

و جامعه هدف در نظر گرفته شود

(مثال)

▶ مثال: اثرات روشهای تدریس روان شناسی عمومی روی نگرش ها و سازش با محیط در دانشجویان دانشگاه تهران در سال های ۱۳۸۵-۱۳۸۷

▶ در این عنوان متغیرها نوع ارتباط بین آنها و جامعه مورد مطالعه مشخص شده است.

بیان مساله

- ▶ بعد از انتخاب موضوع محقق باید آن را به نوعی قابل **بررسی و پژوهش** نماید تا از این طریق هم خود و هم دیگران بدانند که او دقیقاً دنبال چه چیزی می باشد.
- ▶ بهتر است محقق قبل از بیان مسئله و تعریف آن اقدام به **مطالعه ادبیات و پیشینه** آن موضوع نماید.
- 1. اولاً محقق **اشراف** بیشتری روی موضوع داشته باشد و بتواند **ویژگی ها و جنبه های مختلف** آن را تجزیه و تحلیل نماید.
- 2. ثانياً **متغیرهای** مورد بررسی را به راحتی شناسایی و تبیین نماید زیرا که شناسایی متغیرها، پیش بینی و در نهایت بررسی رابطه بین آنها مهم ترین وظیفه یک محقق در امر تحقیق است.
- 3. **تعریف و بیان مسئله** مهم ترین و در عین حال سخت ترین وظیفه محقق در مراحل آغازین تحقیق است.

بیان مساله

برای سهولت در نگارش بیان مسئله بهتر است آن را به قسمتهایی تقسیم نمود.

- ▶ مقدمه
- ▶ تعریف مسئله
- ▶ تعریف منطقی و عملیاتی

مقدمه

- ▶ بیان مسئله با مقدمه ای آغاز میشود که با یک حلقه فاصله ناظر بلافصل بر تعریف مشخص مسئله است.
- ▶ به این معنا که مقدمه را نباید چنان از مسئله انتخاب کرد و کلی گرفت که بتوان آن را در آغاز هر مطلب دیگری نیز بیان کرد.
- ▶ مقدمه در واقع فتح بابی برای ورود به مسئله اصلی است.
- ▶ طول مقدمه نباید چنان باشد که بر مطلب اصلی یعنی تعریف مسئله غلبه کند.
- ▶ اندازه نوشتاری مقدمه طبعاً با حجم نوشته اصلی تناسب دارد.
- ▶ آنچه در قسمت مقدمه آورده میشود باید کاملاً مرتبط با موضوع باشد.

تعریف مسأله

- ▶ در بخش تعریف مسأله مطلب اصلی و در واقع مسئله ای که قرار است در تحقیق مورد بررسی قرار گیرد، نوشته میشود.
- ▶ اهمیت مسئله مورد بررسی و دلایل پرداختن به آن از جمله مطالبی است که در این بخش آورده می شود.
- ▶ بهتر از است مسئله تحقیق به صورت یک سؤال نوشته شود زیرا باعث جلب توجه محقق به مجهول و تلاشی برای معلوم کردن آن می شود.
- ▶ در تعریف مسئله نباید ادعایی را مطرح کرد که در عنوان تحقیق ملحوظ نشده باشد، در این تعریف برابری محتوایی با عنوان تحقیق و هدف تحقیق باید پیوسته مد نظر باشد.
- ▶ در این مرحله است که پژوهشگر تأکید می ورزد که نتایج محتمل تحقیق میتواند بر روند فعلی امور و سیاست گذاریها و برنامه ریزیهای مرتبط آنها اثر بگذارد.
- ▶ مسئله باید تا حد امکان به طور شفاف و با عبارتهایی روشن و بدون ابهام بیان شود و از اصطلاحات مبهم و کلیشه ای پرهیز شود.

تعریف مساله

- ▶ مسئله باید تا آنجا که ممکن است با دقت بیان شود و بیان مسئله باید کاملاً اخص و صریح باشد.
- ▶ دامنه مسئله نباید چنان وسیع باشد که کنترل پژوهش را ناممکن سازد سازد.
- ▶ در واقع بیان مسئله، نوشتن مسئله در قالب عبارت هایی برای مراجعات بعدی است.
- ▶ هر مسئله را نیز میتوان به مسائل فرعی تقسیم کرد که این عمل باعث می شود که حل مسئله آسان تر انجام گیرد و بیشتر قابل کنترل شوند.
- ▶ میتوان یک موضوع پژوهشی که خوب انتخاب شده باشد را به ۲ تا ۶ مسئله فرعی شکست.
- ▶ قاعده کلی برای تعریف مساله و موضوع تحقیق این است که کلیه پرسش های زیر به روشنی و وضوح پاسخ داده شود
- ▶ تحقیق در مورد **چه کسانی** انجام میشود؟ یا چه کسانی مورد تحقیق قرار می گیرند؟
- ▶ **چه متغیر یا متغیرهایی**؟ مطالعه درباره چه متغیر یا متغیرهایی است؟ یا **چه عواملی** مورد تحقیق قرار می گیرد؟
- ▶ تحقیق **چگونه انجام** میشود؟ آیا ارتباط بین دو یا چند متغیر را تعیین می کند؟ کجا؟ تحقیق در چه مکانی و یا در چه محیط و محدوده ای انجام خواهد گرفت؟
- ▶ چه وقت؟ تحقیق در **چه دوره سال و زمانی** انجام می شود؟

تعریف منطقی و عملیاتی اجزاء مساله

- ▶ ممکن است اصطلاحاتی در جای جای مسئله به کار رفته باشد که دامنه مفهومی آن برای پژوهشگر و مخاطب یکسان نباشد.
- ▶ به منظور تصریح کار و ایجاد شرایط مناسب جهت **درک مشترک** از اصطلاحات و مفاهیم محقق (پژوهشگر) به **تعریف برخی اصطلاحات** می پردازد.

تعریف منطقی

- ▶ تعریفی است که همگان بر آن توافق دارند و اینکه در چه بستر نحوی مورد استفاده قرار میگیرد پیوسته **دامنه معنایی آن یکی** است.

تعریف عملیاتی

- ▶ تعریف عملیاتی ناظر بر دامنه ویژه ای از معنا و مفهوم است که پژوهشگر برای تحقیق خود بر می گزیند تا بتواند بر مبنای آن جریان پژوهش را به طور روشن دنبال کند
- ▶ در تعریف عملیاتی پژوهشگر **اصطلاحات مبهمی** را که در بخشهای مختلف تحقیق خود به کار برده است اعم از عنوان تعریف مسئله هدف و مانند آن در آغاز برای مخاطب خود تعریف میکند
- ▶ مزیت استفاده از تعاریف عملیاتی این است که به وسیله آنها میتوان اطمینان حاصل نمود که همه درباره پدیده ای واحد صحبت می کنند.

(الف) تعریف با استفاده از مثال
(ب) تعریف به وسیله جنس و وجه تمایز

تعریف اصطلاحات ممکن
است به روش های زیر
انجام شوند:

پرسش های اساسی

- ▶ مسئله تحقیق به دلیل کلیتی که دارد تقریباً امری مشکل و گاهی محال است.
- ▶ لذا برای سهولت کار میتوان آن را به اجزاء و بخشهای کوچکتری به نام پرسش های اساسی تقسیم کرد.
- ▶ به عبارت دیگر محقق باید سؤال اصلی تحقیق را به پرسش های ویژه و جزئی تقسیم کند هر کدام از این پرسشها ناظر بر یکی از متغیرهای توصیفی یا علی است.
- ▶ بدین معنا که محقق میتواند به تعداد متغیرهای مستقل یا توصیفی سؤال ویژه داشته باشد.

(مثال)

- ▶ مهم ترین عوامل مهاجرت روستائیان به شهرها کدامند؟ میتوان پرسش های اساسی زیر را مطرح کرد:
- 1. آیا نداشتن درآمد مکفی باعث مهاجرت روستائیان به شهرها می شود؟
- 2. آیا نبود امکانات رفاهی بهداشتی و آموزشی باعث مهاجرت می شود؟
- 3. آیا فقدان امنیت اجتماعی باعث مهاجرت می شود؟
- 4. آیا عوامل روانی نظیر احساس حقارت روستائیان در مقابل شهرنشینان باعث مهاجرت می شود؟
- 5. آیا کمبود زمین کشاورزی باعث مهاجرت روستائیان می شود؟

پرسش های اساسی

- ▶ همچنین در تحقیقات توصیفی و متغیرهای توصیفی نظیر "بررسی وضعیت معلمان هنر
- ▶ شهرستان شهر کرد" میتوان سؤالات زیر را طرح کرد ؟
- 1. وضعیت سنی معلمان هنر چگونه است؟
- 2. وضعیت تحصیلی معلمان هنر چگونه است؟
- 3. وضعیت تأهل معلمان هنر چگونه است؟
- 4. وضعیت اقامت و سکونت معلمان هنر چگونه است؟
- 5. نحوه تدریس و کیفیت کار معلمان هنر چگونه است؟

پرسش های اساسی

► نکته دیگر در رابطه با پرسش های اساسی این است که

1. اولاً سؤالات باید از لحاظ درجه خاص بودن با یکدیگر هم سنگ باشند به عبارت دیگر نباید پرسشی به طور مثال ۲۵ درصد مسئله اصلی را در بر گیرد و پرسش دیگر ۵ درصد آن را پوشش دهد.

2. ثانیاً برآیند (سر جمع) پرسشهای اساسی باید مسئله اصلی یا پرسش اصلی را پاسخ دهد، به طوری که نه نسبت به آن دارای خلا و کمبود باشد و نه از آن فراتر رود.

انواع پرسش های اساسی

- سه دسته کلی عبارتند از :
- (1) پرسش های توصیفی
 - (2) پرسش های رابطه ای
 - (3) پرسش های تفاوتی

► پرسش های توصیفی:

در این گونه پرسش ها معمولاً از عبارات "چه می باشد؟"، "چيست؟"، "چگونه است؟"، "چقدر است؟" و... استفاده می شود.

► پرسش های رابطه ای:

در این پرسش ها نحوه ارتباط دو یا چند متغیر مورد پرسش قرار می گیرد.

► پرسش های تفاوتی:

تفاوت تأثیر دو یا چند متغیر بر یک یا چند متغیر دیگر را بررسی می کند و معمولاً به این صورت بیان میشود که تفاوت x و y چیست؟

شیوه تدوین هدف و فایده پژوهش

► این قسمت از طرح تحقیق در حقیقت از دو بخش تشکیل شده است:

1. پاسخ به این سؤال که می خواهی چه کنی؟ ← هدف تحقیق
2. پاسخگوی این سؤال که چه سودی بر آن مترتب است؟ ← فایده/اهمیت تحقیق

اولی را هدف تحقیق و دومی را فایده یا اهمیت پژوهش مینامند.

برای تدوین هدف لازم است در ابتدای عنوان تحقیق، از «**کلمات تعیین**» و «**کشف**» استفاده می شود.

به منظور حفظ چارچوب هر یک از این دو جزء توصیه میشود:

1. سرفصل هدف و فایده به دو سرفصل فرعی «**هدف**» و «**فایده**» تقسیم شود و هر یک به صورت جداگانه مورد اشاره قرار گیرد.
2. دو جزء «**هدف**» و «**فایده**» تحت یک سرعنوان ولی در دو پاراگراف مستقل بیان شوند.

فرضیه

- ▶ محقق پس از انتخاب و تعیین مسئله اقدام به بیان فرضیه پژوهشی می کند.
- ▶ فرضیه در حقیقت راه حل پیشنهادی پژوهشگر برای پاسخگویی به مسئله است.
- ▶ تدوین یک فرضیه مناسب بستگی به چگونگی بیان مسئله دارد.
- ▶ ریشه یک فرضیه مناسب با انتخاب و بیان مسئله در هم آمیخته است.
- ▶ فرضیه عبارت است از جمله ای که انتظارات محقق را در زمینه رابطه بین متغیرها بیان می کند.
- ▶ فرضیه سازی یکی از مراحل حساس تحقیق است، زیرا فرضیه ها نقش راهنما دارند و به فعالیتهای تحقیقاتی جهت میدهند؛ به طوری که او کمک می کند تا از بین راه های مختلف رسیدن به مقصد تنها چند مورد آن که بیش از همه به مقصد نزدیک است برگزیند.
- ▶ از نظر لیدی فرضیه عبارت است از حدس موقتی که در بررسی مسئله نقش اساسی و راهنما دارد.

انواع فرضیه

(1) فرضیه تحقیق

- ▶ فرضیه ای است که از وجود رابطه اثر و یا تفاوت بین متغیرها خبر می دهد.
- ▶ فرضیه تحقیق خود به دو نوع جهت دار که علاوه بر وجود رابطه بین متغیرها جهت آن را نیز نشان می دهد.
- ▶ فرضیه بدون جهت که صرفاً وجود رابطه بین متغیرها را بیان می کند، بدون اینکه اشاره ای به جهت رابطه یعنی مثبت و منفی بودن آن اشاره کند تقسیم می شود.

(2) فرضیه صفر یا آماری

- ▶ فرضیه ای که به فرضیه پوچ نیز موسوم است بر خلاف فرضیه تحقیق، وجود رابطه اثر و یا تفاوت بین متغیرها را رد کرده و انکار مینماید.
- ▶ در مورد مورد فرضیه صفر تنها دو گزینه وجود دارد. به طور مشخص، فرضیه صفر میتواند **رد شود یا نشود**، اما هیچگاه نمی تواند پذیرفته شود.
- ▶ اگر فرضیه صفر را رد کنیم، نتیجه گیری می کنیم که بین گروه ها تفاوت معنی داری وجود دارد.
- ▶ اما اگر فرضیه صفر را رد نکنیم نتیجه گیری کرده ایم که **قادر به تشخیص و شناسایی تفاوت بین گروه ها نیستیم**

(2) فرضیه صفر یا آماری

▶ باید توجه کرد که این به معنای فقدان **تفاوت بین دو گروه** نیست. شاید واقعا بین گروهها تفاوت معنی داری وجود داشته بوده باشد ولی ما در مطالعه خود **قادر به تشخیص آن تفاوت نبوده ایم.**

▶ برای رد فرضیه صفر که بر اساس تجزیه و تحلیل آماری تصمیم گیری می شود، **دو نوع خطا** وجود دارد که پژوهشگران باید مراقب باشند که در هنگام تصمیم گیری از آنها اجتناب کنند **خطای نوع اول و خطای نوع دوم**

□ **خطای نوع اول** ← وقتی رخ می دهد که پژوهشگر نتیجه گیری میکند که میان گروههای مورد مطالعه تفاوتی وجود دارد، در حالی که حقیقتا تفاوتی وجود ندارد، گاهی از آن تحت عنوان **مثبت کاذب** یاد می شود.

□ **خطای نوع دوم** ← وقتی رخ میدهد که پژوهشگر نتیجه گیری می کند که تفاوتی بین دو گروه وجود ندارد، در حالی که در واقع وجود دارد. گاه از این مرد با عنوان «**منفی کاذب**» یاد میشود.

منابع فرضیه

برای تدوین فرضیه منابع مختلفی وجود دارد که عبارتند از:

▶ نظریه مناسب ترین و منطقی ترین منابع فرضیه نظریه است.

▶ گزارش های منتشر شده از یافته های سایر پژوهش ها

▶ مطالعات مقدماتی و مطالعات اکتشافی

▶ استدلال قیاسی:

اگر دو موقعیت از لحاظ یک یا چند جنبه از مسأله مورد بررسی،
همخوانی داشته باشند، احتمالاً از سایر جنبه ها نیز همانند
خواهند بود.

تفاوت بین فرضیه و مشاهده

► مشاهده، یعنی آنچه هستند یا آنچه دیده میشوند.

نقش های فرضیه در پژوهش

1. فرضیه به « مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق »، جهت می دهد و از مطالعه منابعی که با موضوع مورد پژوهش ارتباطی ندارند، جلوگیری به عمل می آورد. به عبارت دیگر، فرضیه مشخص می کند که چه چیزی با موضوع مورد پژوهش در رابطه است و از جمع آوری اطلاعات بی حاصل جلوگیری می کند.
2. فرضیه جهت و هدف تبیین ها را معین می کند.
3. فرضیه پژوهشگر را نسبت به برخی از جنبه های موقعیتی که از نقطه نظر مسأله پژوهشی معنی دار است حساس میکند به طور کلی فرضیه تفاوت بین پژوهش دقیق و مفید را در پژوهش هایی که دارای دقت کمتری هستند مشخص می کند.
4. فرضیه چارچوبی برای گزارش نتایج فراهم می سازد. آنها به پژوهشگر اجازه می دهند تا داده های مربوط را جمع آوری کند. فرضیه چارچوب معنا داری را برای نتیجه گیری معین می کند

ویژگی ها یا ملاک های لازم برای فرضیه

1. **فرضیه باید قدرت تبیین داشته باشد.**
فرضیه باید امکان تبیینی را برای آنچه سعی در تبیین آن دارد، فراهم کند.
2. **فرضیه باید رابطه مورد انتظار بین متغیرها را بیان کند.** بنابراین باید یک گزاره جهت دار باشد.
3. **فرضیه باید قابل آزمون باشد (آزمون پذیر بودن).**
باید متغیرهایی را که قابل اندازه گیری باشند.
4. **فرضیه باید با اصول کلی دانش موجود هماهنگ باشد.**
فرضیه ها نباید با نظریه ها و قوانینی که قبلاً تدوین شده اند، مغایر باشند.
5. **فرضیه باید در حد امکان روشن و دقیق باشد.**
بیان فرضیه به صورت ساده نه تنها آزمودن آن را آسان تر میکند

شیوه تدوین و حالات مختلف فرضیه

- ▶ محقق برای نوشتن فرضیه باید با در نظر داشتن پرسش های اساسی و نیز متغیرهای **تعداد فرضیه ها** باید به آن اندازه مورد مطالعه، تعداد فرضیه های خود را مشخص نماید.
- ▶ تعداد فرضیه ها باید به آن اندازه باشد که نیاز تحقیق را پاسخ دهد و از نتایج آزمون فرضیه ها **شناخت واقعی و کاملی** از پدیده یا روابط بین متغیرها به دست آید.
- ▶ فرضیه های متعدد به گونه ای تنظیم شوند که مجموعاً یک واحد کلی و یک سیستم را تشکیل دهند و **هماهنگ و همسو** باشند.
- ▶ تعداد فرضیه ها مهم نیست، بلکه **انسجام، نظام یافتنی و هماهنگ بودن** آنها مهم است.

شیوه تدوین و حالات مختلف فرضیه

- محقق باید آنها را به صورت ساده روان و کوتاه به شکلی تدوین کند که :
- (1) اولاً مبین وجود رابطه بین متغیرها یا چگونگی وضعیت پدیده ها یا اشیاء باشد.
 - (2) ثانیاً آن را به شکل یک جمله خبری صورت بندی کند.
 - (3) ثالثاً در آغاز جمله از عبارت « به نظر می رسد که » استفاده نماید.

مفهوم نظریه

- ▶ نظریه از واقعیاتی تشکیل می شود که در ارتباط با هم گردآوری می شوند انتظام می یابند و مورد تأمل قرار میگیرند.
- ▶ داده ها و واقعیات باید در چارچوب اصولی کلی نظام بندی شوند تا بتوانند تفسیری از پدیده های خاص ارائه کنند.
- ▶ نظریه نه بر اساس تعمق و تأمل پژوهشگر بلکه بر مبنای واقعیات استوار است و تبیین کننده رابطه منطقی بین واقعیات است.
- ▶ نظریه، مجموعه ای از روابط میان چند متغیر

نحوه شکل گیری نظریه

- ▶ پس از مشخص شدن مساله پژوهش برای تدوین فرضیه از دو فرایند منطقی جداگانه به نام **قیاس و استقراء** استفاده میشود.
- ▶ **قیاس** فرایندی است که از کل به جزء می رود.
- ▶ در **مرحله قیاس** از پیش بینی های کلی در برابر مشکلات و رویدادها برای رسیدن به **پیش بینی های جزئی یا پیش بینی مشاهدات** استفاده می شود.
- ▶ در **مرحله استقراء**، پژوهشگر از مشاهدات خاص شروع می کند و با ترکیب آنها یک رابطه کلی تر، یعنی یک فرضیه تدوین میکند.
- ▶ پژوهشگران با استفاده از **روش های استقراء و قیاس** فرضیه تدوین میکنند و از این طریق هم به نظریه های مربوط به حیطه پژوهش و هم به یافته های پژوهشهای پیشین توجه کافی مبذول میکنند
- ▶ زیرا یکی از هدف های پژوهش، ایجاد مؤلفه هایی برای **تشکیل نظریه های قابل تعمیم** است.

اهمیت نظریه

- ▶ نظریه برای هر علم اعتبار می آفریند
- ▶ محرکی برای رشد و توسعه آن است.

ماهیت نظریه

- ▶ امروزه نظریه ها حالت قطعی ندارند.
- ▶ نظریه نه **ایستا** است و نه یک **فرمول نهایی** است بلکه همیشه و هر گاه نیاز پیش آید می تواند مورد تجدید نظر قرار گیرد.

ارتباط نظریه با فرضیه ها

- ▶ رابطه نزدیکی بین نظریه و فرضیه وجود دارد.
- ▶ فرضیه بیانگر سیر تحول در جهت نظریه است
- ▶ و تفاوت آن در درجه پیچیدگی و حجم آزمونی است که در مورد اطلاعات صورت می گیرد. معمولاً نظریه ای را که **نخستین مراحل** تحول را می پیماید **فرضیه** می نامند.
- ▶ در مرحله بعد چنانچه انواع بیشتری از داده های حاوی نکات منطقی به دست آید و **فرضیه کامل شده** با واقعیت های موجود همخوان و هماهنگ شود فرضیه تبدیل به **نظریه** می شود.

کارکرد ها یا نقش نظریه

1. فراهم آورنده چارچوبی از مفاهیم و نظام رده بندی است.
2. جهت می دهد و هدایت می کند.
3. دانش موجود را خلاصه می کند.
4. پایه و اساسی برای توضیح و تفسیر به دست می دهد.
5. رویدادها را پیش بینی می کند.
6. به منزله یک ابزار موجب صرفه جویی در کار و اندیشه می شود.
7. حوزه پژوهش را تعریف و محدود می کند.
8. نظریه می تواند در حوزه هایی که ارزش مطالعه دارند انگیزه پژوهش به وجود آورد

ویژگی های یک نظریه خوب

- ▶ یک نظریه خوب دارای ویژگی های ذیل است:
- 1. با واژگان ساده روشن و قابل فهم بیان شود.
- 2. ضمن پیروی از قواعد ایجاز و خلاصه گویی به گونه ای دقیق بیان شود.
- 3. مهم ترین و قطعاً مفیدترین است و کم مایه و غیر علمی نیست.
- 4. عملی قابل استفاده و برانگیزاننده است.
- 5. بر پایه واقعیات و روابط تجربی استوار است.
- 6. قادر به تألیف داده ها و واقعیات به شیوه ای منظم است.
- 7. بنیاد توانمندی دارد و قادر به توضیح پدیده مورد بررسی است.
- 8. با مشاهده ها و نظریه هایی که قبلاً مورد بررسی قرار گرفته سازگار است.
- 9. می تواند رویدادها را به دقت پیش بینی کند. پیش بینی رویدادها
- 10. دانش موجود را به دقت و درستی توضیح می دهد.
- 11. می تواند به اندیشه بشر وضوح و روشنی ببخشد.
- 12. نظریه باید امکان آزمون خود را نیز فراهم نماید

طبق نظریه مولی یک نظریه خوب باید با ملاک های زیر
مطابقت داشته باشد:

- ▶ فراهم آوری امکان آزمون
- ▶ سازگاری با نظریه ها و مشاهدات تأیید شده قبلی
- ▶ تا حد امکان ساده بیان گردد و فاقد پیچیدگیهای غیر ضروری باشد

آزمون نظریه

- ▶ پس از ایجاد یک نظریه مناسب و یا شناخت آن باید آن را آزمود.
- ▶ **آزمون نظریه** باید این نکته را روشن ساخت که هر یک از برهان ها و قضایای مربوط به آن، چقدر با رویدادهای مشاهده شده در یک یا چند آزمون **همخوانی و توافق** دارد.
- ▶ از یک نظریه خوب میتوان گزاره هایی را که بیانگر رابطه ها هستند **قیاسی** کرد و آزمون این گزاره ها **آزمون نظریه** است.

مفهوم متغیر

- ▶ **متغیرها** به مثابه بلوکهای سیمانی هستند که ابعاد پژوهش به کمک آنها شکل می گیرد.
- ▶ متغیر مفهومی است که بیش از دو یا چند ارزش یا عدد به آن اختصاص داده می شود.
- ▶ ویژگی هایی را که پژوهشگر مشاهده یا اندازه گیری می کند **متغیر** نامیده می شود.
- ▶ **متغیر:** به ویژگی هایی اطلاق میشود که می توان دو یا چند ارزش یا عدد برای آن جایگزین کرد.
- ▶ **میز** یک مفهوم است نه متغیر اما وزن میز یک متغیر است.

مفهوم متغیر

- ▶ متغیر شرایط یا ویژگی هایی است که محقق آنها را کنترل، دستکاری یا مشاهده می کند.
- ▶ متغیر به عنوان یک **کمیت یا خصوصیت** که رها از ارزش های مختلف است، تعریف می شود
- ▶ در هر تحقیق سعی میشود متغیرها، **شناسایی اندازه گیری** و در نهایت رابطه بین آنها مورد بررسی قرار گیرد.
- ▶ این متغیرها در طول تحقیق توسط پژوهشگر **دستکاری کنترل و مشاهده** میشوند.

متغیر های کمی

متغیر های کیفی

متغیر مستقل

متغیر وابسته

(الف) انواع متغیر بر اساس ارزش

(ب) انواع متغیر ها بر اساس رابطه

انواع متغیر:

متغیر کمی

▶ متغیرهایی که از نظر کمی تغییر نموده و تفاوت‌های حاصل از این تغییرات با استفاده از اعداد اندازه‌گیری و محاسبه میشود نظیر قد، وزن، ارتفاع، نمرات درسی و

▶ متغیرهای کمی خود به دو دسته متصل و منفصل تقسیم می‌شوند :

الف) **متغیرهای کمی متصل:** متغیرهایی که ممکن است دارای مقادیر اعشاری و کسری باشند مثل طول، وزن و ...

ب) **متغیرهای کمی منفصل:** متغیرهایی که به هیچ عنوان مقادیر اعشاری نمی‌پذیرنده مثل تعداد دانش‌آموزان یک کلاس و یا تعداد درختان یک باغ و نظایر آن.

متغیر کیفی

- ▶ متغیرهایی که مقادیر عددی به خود نمی گیرند بلکه دارای **ارزش های کیفی** هستند نظیر خوش خلقی ، مهربانی ، شجاعت گرایش مذهبی
- ▶ مثلاً آنها را به صورت رتبه بندی و یا درجه بندی اندازه گیری مینمایند.

انواع متغیرها بر اساس رابطه

▶ متغیر مستقل (متغیر متحرک یا درونداد)

1. متغیری که از طریق آن **متغیر وابسته** **تبیین** یا **پیش بینی** می شود.
2. تغییری که توسط پژوهشگر اندازه گیری دستکاری یا انتخاب می شود تا **تأثیر** یا **رابطه** آن با متغیر دیگر اندازه گیری شود.
3. متغیر مستقل متغیر پیش فرض است به این معنی که این متغیر، **مقدمه و متغیر وابسته** نتیجه آن است.

▶ متغیر وابسته یا تأثیرپذیر (متغیر پاسخ، برونداد یا ملاک)

- متغیری که **مشاهده یا اندازه گیری** میشود تا تأثیر متغیر مستقل بر آن معلوم و مشخص شود.
- (مثال)
- تأثیر مطالعه غیر درسی بر میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی
- دخترانه شهر کاشان
- متغیر مستقل مطالعه غیر درسی
- متغیر بررسی وابسته پیشرفت تحصیلی

انواع متغیر بر اساس تعداد ارزش

▶ متغیر دو ارزشی

▶ متغیر چند ارزشی

(1) متغیر تعدیل کننده

▶ متغیر جانبی

(2) متغیر کنترل

► متغیر چند ارزشی

متغیری که بیش از دو عدد یا ارزش به خود میگیرد مانند سطح تحصیلی که می تواند ابتدایی راهنمایی متوسطه یا عالی باشد و یا متغیر هوش که دارای درجه های مختلفی است و به هر یک از درجات میتوان عدد یا ارزش معینی اختصاص داد.

► متغیر دو ارزشی

متغیری که به آن فقط دو ارزش داده میشود مانند جنسیت که یا زن است یا مرد.

متغیر جانبی

► متغیر تعدیل کننده

تغییر آن موجب تغییر همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته می شود.

متغیر جانبی

▶ متغیر کنترل

▶ از آنجا که در یک تحقیق ممکن است محقق نتواند کلیه متغیرها را همزمان مورد مطالعه و بررسی قرار دهد لذا باید چند متغیر را ثابت نگه داشته و یا اثر آنها را خنثی نماید.

▶ به عبارت دیگر متغیرهای کنترل به عواملی گفته میشود که **تأثیر آنها بر متغیر وابسته** توسط پژوهشگر خنثی یا حذف می شود.

(مثال)

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دارای والدین باسواد بیشتر از دانش آموزانی است که والدین آنها سواد ندارند.

- متغیر مستقل سواد والدین
- متغیر وابسته پیشرفت تحصیلی
- 80 متغیرهای کنترل درآمد خانواده هوش، نوع درس و

متغیر جانبی

▶ متغیر مزاحم یا نامربوط یا مداخله گر

- ▶ متغیرهایی که غیر از متغیرهای مستقل و وابسته بوده
 - ▶ و یا مورد نظر پژوهشگر نمی باشند
 - ▶ علیرغم اینکه به صورت فرضی بر متغیر وابسته تأثیر می گذارند
 - ▶ ولی قابل مشاهده، اندازه گیری و دستکاری نیستند.
-
- ▶ مثال: تأثیر روش تدریس الف بر یادگیری دانش آموزان در درس ریاضی
 - ▶ متغیر مستقل روش تدریس
 - ▶ متغیر وابسته یادگیری
 - ▶ متغیر مزاحم خستگی احتمالی دانش آموزان جذاب بودن درس ریاضی و

فصل چهارم

ساختار پایان نامه و رساله تحصیلی در فصل سوم
روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

روش شناسی تحقیق

- ▶ پس از تعیین مسأله پژوهش و تشخیص یا ارائه نظریه مناسب و تنظیم فرضیه پژوهشگر آماده است که روش تحقیق را انتخاب کند.
- ▶ انتخاب روش تحقیق بستگی به ماهیت موضوع اهداف تحقیق، فرضیه (های) تدوین شده، ملاحظات اخلاقی و انسانی ناظر بر موضوع تحقیق و وسعت و امکانات اجرایی آن دارد.
- ▶ در این مرحله پژوهشگر باید معلوم کند که برای مسأله انتخابی او چه روش تحقیقی مناسب است.
- ▶ هدف از انتخاب روش تحقیق آن است که پژوهشگر مشخص نماید، چه شیوه و روشی را اتخاذ کند تا او را هر چه دقیق تر آسان تر سریع تر و ارزان تر در دستیابی به پاسخ یا پاسخهایی برای پرسش یا پرسشهای تحقیقی مورد نظر کمک کند.
- ▶ در گزارش تحقیق نام روش و دلیل انتخاب آن باید مشخص باشد و روش تحقیق باید کاملاً توضیح داده شود.

انواع روش تحقیق

تحقیق علمی از نظر ماهیت و روش به انواع مختلفی تقسیم می شوند که مهم ترین آنها عبارتند از

الف) تحقیق تاریخی

ب) تحقیق همبستگی یا همخوانی

ج) تحقیق علّی یا پس از وقوع

د) روش تحلیل محتوا

ه) مطالعه موردی

و) تحقیق پیمایشی (زمینه یابی)

روش، عبارت از مجموعه تدابیر فنون و ابزارهایی است که در تحقیق به کار می رود و هر تحقیق متناسب با موضوع خود روش خاص را می طلبد.

الف) تحقیق تاریخی

- ▶ تحقیق تاریخی یکی از مهم ترین و عین حال دشوارترین روش های تحقیق در حوزه علوم انسانی است
- ▶ عبارت است از بررسی انتقادی رویدادها پیشرفت ها و تجربه های گذشته به منظور آشنا شدن با روال زندگی انسانها در گذشته و شناخت ویژگی های مشترک و عمومی که به اتکای آنها احتمالاً تا به میزانی محدود پیش بینی وقایع مشابه آینده میسر می شود.
- ▶ محقق پژوهش تاریخی با کشف حقایق مربوط به حوادث گذشته و عوامل مؤثر در بروز آنها به درک بهتر رویدادهای حال و جلوگیری از بروز مجدد اشتباهات گذشته کمک میکند.

الف) تحقیق تاریخی

- ▶ نتایج حاصل از تحقیقات تاریخی معمولاً به دلایل مختلفی چون عدم امکان مشاهده و بررسی مستقیم حوادث گذشته، نبود منابع اطلاعاتی کافی و عدم اطمینان از صحت آنها احتمال دخالت عقاید و نظریات شخصی محقق و غیره مورد تردید میباشند
- ▶ همان طور که اشاره شد با توجه به اینکه وقایع گذشته را نمی توان مستقیماً مورد مشاهده قرار داد به ناچار تفحص انتقادی متوجه منابعی است که پدیده های اجتماعی گذشته بر روی آنها ثبت و ضبط شده است. نظیر منابع چاپی، تصویری، آثار باستانی و غیره
- ▶ گرچه همه افراد به به نوعی مورخ اند، به این معنی که همه آنچه را که در گذشته اتفاق افتاده است به خاطر دارند، اما چنین تاریخی منطبق چه همه بر ملاک های تحقیق تاریخی نیست

هر تحقیق تاریخی شامل مراحل زیر:

1. بیان مساله

2. تدوین فرضیه

3. گردآوری اطلاعات:

منابع اطلاعاتی تحقیقات تاریخی به دو گروه دست اول و دست دوم تقسیم میشوند. منابع دست اول به منابعی اطلاق می شود که در ارتباط مستقیم با حادثه یا پدیده مورد نظر هستند.

اما منابع دست دوم منابعی هستند که نویسندگان آنها ناظر واقعی حادثه نبوده و اطلاعات خود را از طریق منابع دست اول به دست آورده اند مانند کتابهای درسی تاریخ در تحقیقات تاریخی زمانی از منابع دست دوم استفاده میشود که منابع دست اول در دسترس نباشد.

4. ارزیابی اعتبار منابع و ماخذ:

یکی از مهم ترین مراحل پژوهش های تاریخی ارزیابی و تفکیک منابع معتبر از غیر معتبر است.

5. تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها:

در این مرحله اطلاعات به دست آمده از اسناد با تیکه بر منطق، استدلال و تطبیق ارزیابی می شود.

ب) تحقیق همبستگی یا همخوانی Correlational & Associational

- ▶ این نوع تحقیق برای کسب اطلاع از وجود رابطه بین متغیرها انجام می گیرد.
- ▶ محقق می خواهد بداند که آیا بین دو متغیر رابطه و یا همبستگی وجود دارد و یا نه؟
- ▶ همبستگی ممکن است به دو شکل **مثبت و منفی** وجود داشته باشد.
- ▶ در **همبستگی مثبت** جهت تغییر در یک متغیر با جهت تغییر در متغیر دیگر همسو است.
- ▶ اما در همبستگی منفی جهت تغییرات دو متغیر مورد بررسی معکوس است.
- ▶ یعنی اینکه افزایش یک متغیر با کاهش در متغیر دیگری همراه است.
- ▶ در تحقیقات همبستگی پس از
تشخیص وجود همبستگی و
تعیین جهت آن
اقدام به محاسبه **مقدار یا ضریب همبستگی** میشود

ب) تحقیق همبستگی یا همخوانی Correlational & Associational

- ▶ طیف : یا دامنه تغییرات ضریب همبستگی از ۱۰ تا ۱- در نوسان است.
- ▶ صفر نشانگر عدم رابطه و عدد یک نشان دهنده وجود رابطه کامل است.
- ▶ در ضریب همبستگی بین صفر تا ۱۰ جهت همبستگی مثبت و تغییرات متغیرها همسو است.
- ▶ لذا هر چه از ۱۰ به طرف صفر نزدیک شویم همبستگی ضعیفتر می شود و اگر ضریب همبستگی بین صفر تا ۱- باشد جهت همبستگی منفی یا معکوس است.
- ▶ به عبارت دیگر تغییرات همسو نیست بنابراین تحقیقات همبستگی به سه نوع سؤال پاسخ میدهند
 1. آیا بین دو متغیر مورد مطالعه رابطه ای وجود دارد؟
 2. در صورت وجود رابطه جهت آن مثبت است یا منفی؟
 3. میزان و مقدار رابطه مذکور چقدر است؟

ب) تحقیق همبستگی یا همخوانی Correlational & Associational

- ▶ طیف : یا دامنه تغییرات ضریب همبستگی از ۱۰ تا ۱- در نوسان است.
- ▶ صفر نشانگر عدم رابطه و عدد یک نشان دهنده وجود رابطه کامل است.
- ▶ در ضریب همبستگی بین صفر تا ۱۰ جهت همبستگی مثبت و تغییرات متغیرها همسو است.
- ▶ لذا هر چه از ۱۰ به طرف صفر نزدیک شویم همبستگی ضعیفتر می شود و اگر ضریب همبستگی بین صفر تا ۱- باشد جهت همبستگی منفی یا معکوس است.
- ▶ به عبارت دیگر تغییرات همسو نیست بنابراین تحقیقات همبستگی به سه نوع سؤال پاسخ میدهند
 1. آیا بین دو متغیر مورد مطالعه رابطه ای وجود دارد؟
 2. در صورت وجود رابطه جهت آن مثبت است یا منفی؟
 3. میزان و مقدار رابطه مذکور چقدر است؟
- ▶ برای اندازه گیری ضریب همبستگی بین متغیرها با توجه به نوع مقادیر و کمیت ها از روشهای مختلفی استفاده می شود.
- ▶ مثلاً برای مقیاسهای اندازه گیری فاصله ای و نسبی از روش پیرسون و برای مقیاسهای اندازه گیری رتبه ای از روش اسپیرمن و کندال استفاده می شود

(ج) تحقیق علی یا پس از وقوع

▶ در روش روش تحقیق علی پژوهشگر به دنبال کشف و بررسی روابط بین عوامل و شرایط خاص یا نوعی رفتار که قبلاً وجود داشته یا رخ داده از طریق مطالعه نتایج حاصل از آنهاست.

▶ هدف از این نوع تحقیق **کشف علت یا علل بروز یک رویداد حادثه یا پدیده** است.

▶ در جریان یک تحقیق علی مطلوب معمولاً محقق به بررسی و شناسایی سه دسته از متغیرها و عواملی که در رابطه با بروز حادثه نقش داشته اند می پردازد:

1. متغیرهای اصلی که نقش مؤثر و مثبتی در بروز پدیده داشته اند.
2. متغیرهایی که نقش بازدارنده و منفی در رابطه با بروز پدیده داشته اند.
3. متغیرهای زمینه ساز که هموار کننده راه برای اثر گذاری متغیرهای اصلی بوده و از ویژگی تسهیل کنندگی برخوردار بوده اند.

ج) تحقیق علی یا پس از وقوع

فرآیند تحقیق:

1. در تحقیقات علی نیز فرایند تحقیق رعایت می شود.
 2. بدین ترتیب که ابتدا محقق واقعه را به خوبی توصیف و تعریف می کند.
 3. سپس متغیرهای احتمالی را در چهارچوب سه گروه مذکور فهرست نموده و فرضیه های تحقیق را تدوین می نماید.
 4. برای گردآوری اطلاعات لازم در این نوع تحقیق از روشهای مختلفی چون مشاهده و بازبینی دقیق محل حادثه مصاحبه با کارشناسان و گاه پرسشنامه استفاده میشود.
 5. در مرحله بعدی محقق اقدام به طبقه بندی و تجزیه و تحلیل اطلاعات کرده و آنها را با یکدیگر مقایسه می کند.
- نکته مهم در تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده های تحقیقات علی آن است که محقق باید در این مرحله از روش قیاسی استفاده کند.

عمده ترین نارسایی های این روش:

► عدم امکان کنترل متغیرهای مستقل، عدم اطمینان از اینکه علت اصلی حادثه جزو علل مورد بررسی باشد چرا که پدیده ها ممکن است در شرایط زمانی و مکانی مختلف علل متفاوتی داشته باشند.

► شرایط انجام تحقیق علی:

1. هنگامی که **گزینش، کنترل و دستکاری عوامل** لازم برای بررسی و مطالعه مستقیم روابط علی و معلولی مقدور نیست.
2. هنگامی که **کنترل تمام متغیرها و آزاد گذاشتن** یکی از آنها در صحنه مورد مطالعه مانعی برای ایجاد بروز واکنشهای طبیعی و واقعی به وجود می آورد.
3. هنگامی که **کنترل تجربی و آزمایشگاهی** برای انجام هدفهای تحقیق، غیر عملی و پر خرج یا از نظر فرهنگی و قومی خوشایند نیست

(د) روش تحلیل محتوا

- ▶ هدف از این نوع تحقیق توصیف عینی و کیفی محتوای متون به صورت نظامدار است.
- ▶ حوزه کاری تحلیل محتوا منابع مکتوب، شفاهی و تصویری مربوط به موضوعی خاص است.
- ▶ مثلاً اگر محققى بخواهد میزان حضور و اثر گذارى مفهوم یا مفاهیمی را در یک متن یا مجموعه ای از متون بررسی کند از روش تحلیل محتوا استفاده می کند.
- ▶ در این روش فرض بر این است که کلماتی که در یک نوشته، یا نمادها و سمبل هایی که در یک رسانه منعکس می شود.
- ▶ نشان دهنده مفاهیم و ذهنیت هایی است که ورای آن نمادها و سمبل ها قرار گرفته است.
- ▶ (مثال)
 - 1: طبیعت در اشعار سهراب سپهری
 - 2: ارزش های اخلاقی در کتاب های درسی
- ▶ به طور کلی هدف از تحلیل محتوا این است که مشخص شود، گرایش یک متن یا یک پیام به کدام سمت است و سپس نتیجه گیری کرد که این پیام چه تأثیری می تواند بر مخاطب داشته باشد.

ه) مطالعه موردی

- ▶ تحقیق موردی عبارت است از مطالعه یک مورد یا عنصر واحد اعم از انسان، محل، شیء و....
- ▶ در این نوع تحقیقات یک مورد از جنبه های مختلف و به طور عمیق مورد بررسی قرار میگیرد و ضمن توصیف ویژگیها و صفات آن
- ▶ به تجزیه و تحلیل علت یا علل بعضی از کنش ها و واکنش های آن پرداخته می شود.
- ▶ در این گونه تحقیقات بر خلاف روش تجربی پژوهشگر به دستکاری متغیر مستقل و مشاهده اثر آن بر متغیر وابسته نمی پردازد.
- 1. بلکه ابتدا فرضیه خود را ساخته
- 2. سپس به گردآوری اطلاعات در مورد آن می پردازد.
- 3. به تجزیه و تحلیل آنها پرداخته و نتیجه گیری می نماید.
- ▶ برای این کار ممکن است از تمامی ابزارهای رایج نظیر پرسشنامه مشاهده مصاحبه و فیش برداری استفاده شود.

ه) مطالعه موردی

- ▶ نتایج و یافته های اینگونه تحقیقات فقط قابل تعمیم به خود سوژه است و نمی توان آنها را به جامعه آماری وسیع تر تعمیم داد.
- ▶ در در روش مطالعه موردی با **مطالعه گذشته و حال** موقعیت مورد نظر و تصویری که از آینده بر اساس اهداف و شرایط سازمانی لحاظ گردیده است **راهکار مناسبی برای اصلاح وضع موجود** ارائه میگردد.

(مثال)

1. بررسی وضعیت مرکز اطلاع رسانی دانشگاه تهران
2. بررسی ویژگی های دانش آموز دچار اختلال در یادگیری

(و) تحقیق پیمایشی (زمینه یابی)

▶ زمانی که محقق در پی بررسی توزیع ویژگی های افراد یک جامعه باشد و یا بخواهد نظر یک جامعه آماری را در خصوص پدیده فرد یا عقیده ای را مشخص کند از روش پیمایشی استفاده میکند.

▶ هدف تحقیق پیمایشی:

شناخت صفات ویژگی ها عقاید نگرشها رفتارها و سایر مسائل افراد یک جامعه از طریق مراجعه به آنهاست.

▶ لذا اطلاعاتی از این قبیل گردآوری می شود:
الف) اطلاعاتی درباره جمعیت نظیر سن، جنس، سواد درآمد و....

ب) اطلاعاتی درباره آگاهی افراد درباره مسائل مختلف جامعه و زندگی نظیر اطلاعات افراد درباره خدماتی که سازمانهای خاصی مثل هلال احمر ارائه می دهند.

ج) اطلاعاتی درباره رفتارهای انسانی و انگیزه های آنها نظیر انگیزه های مختلف افراد در استفاده از کتابخانه یا مطالعه

انواع تحقیقات پیمایشی از نظر سطح و عمق پرداختن به موضوع

1. با هدف واقعیت یابی:

- الف) محقق به گردآوری اطلاعات درباره واقعیتها می پردازد؛ و نتایج به دست آمده را به صورت کمی نشان می دهد.
- ب) در این حالت اطلاعات گردآوری شده در حد توصیفی باقی مانده و هیچ گونه توضیحی درباره اینکه چرا افراد چنین نظری دارند ارائه نمی شود.

2. دستیابی به واقعیت ها و مقایسه آنها با یکدیگر از طریق مطالعه:

این مطالعه نیز به توصیف آنچه در واقعیت وجود داشته اکتفا می کند و مشخص نمی کند که چرا تعداد قبولین در یک دبیرستان افزایش و در دیگری روندی کاهشی داشته است.

انواع تحقیقات پیمایشی از نظر سطح و عمق پرداختن به موضوع

3. تعیین ارتباط بین دو متغیر:

در حقیقت این تحقیق به نوعی تحقیق همبستگی محسوب میشود. البته باید به این نکته توجه داشت که در تحقیقاتی از این نوع با وجود رابطه بین دو متغیر نمی توان به طور قطع متغیری را تابع متغیر دیگر دانست زیرا محقق قادر نیست همه عواملی را که ممکن است بر هر یک از متغیرها تأثیر داشته باشند به کنترل درآورد.

4. توضیح پدیده ها بدون مداخله مستقیم در آنها:

1. در این روش دو گروه که از نظر ویژگی مورد مطالعه متفاوت هستند انتخاب می شوند.

2. پس از انتخاب نمونه ها اطلاعات مورد نیاز از هر دو گروه جمع آوری می شود.

3. چنانچه نتیجه آزمون یک گروه از گروه دیگر متفاوت باشد، این تفاوت به خصوصیات ویژه ای که هر دو گروه دارند نسبت داده می شود.

نقاط قوت تحقیق پیمایشی، صحت، درستی، قابل تعمیم بودن نتیجه ها و راحت بودن اجرا است، از آنجایی که می توان داده ها را به صورت کمی در آورد، صحت این روش بیشتر مورد تایید قرار می گیرد.

(ز) تحقیق تجربی

- ▶ در زوش هایی که تاکنون شرح داده شد، محقق در پی اطلاعاتی بود که از طریق آنها بتواند به توصیف شرایط واقعیات بپردازد.
 - ▶ در تحقیقات تجربی محقق به نحوی در پدیده ها و وقایع مداخله می کند تا از آن طریق به رابطه علت و معلولی بین دو یا چند متغیر پی ببرد.
 - ▶ تحقیق تجربی به روشی اطلاق می شود که سوژه یا موضوع مورد مطالعه در زیر پوشش و کنترل مشخصی مورد مطالعه قرار گیرد و آگاهانه سعی می شود که متغیر یا متغیرهای مورد مطالعه (مستقل) دستکاری شده تا تاثیر آن بر متغیر یا متغیرهای دیگر (وابسته) مشاهده و کنترل شود.
- مثال) بررسی اثر داروی ویژه در پایین آوردن درجه حرارت بدن.

(ز) تحقیق تجربی

- ▶ تحقیق تجربی بعد از مدتی توسط برخی دانشمندان مورد انتقاد قرار گرفت و گفته شد که هر چقدر هم **محیط آزمایشگاهی** شبیه و نزدیک به محیط طبیعی فراهم شود، بازهم سوژه مورد مطالعه نسبت به آن واکنش خواهد داد
 - ▶ اگر چه ممکن است از لحاظ کلامی یا رفتاری واکنش نشان ندهد ولی از لحاظ ذهنی متاثر خواهد شد.
- این اعتراضات سبب شد که دو زیر مجموعه در این روش به وجود آید:
1. مطالعه آزمایشگاهی
 2. مطالعه میدانی
- ▶ **مطالعه میدانی:** تحقیقی است که در آن بدون اینکه محیط طبیعی سوژه تغییر کند، مطالعه صورت می گیرد.

(ز) تحقیق تجربی

- ▶ بسیاری از اوقات محقق مجبور میشود در میدان حضور پیدا کند و این خود سبب بروز عکس العمل غیر عادی از طرف سوژه میشود
- ▶ همین ایراد باعث ایجاد دو زیر مجموعه در مطالعه میدانی شد:

1. مطالعه نظارتی:

در نوع نظارتی محقق خود را جدا از سوژه قرار می دهد.

2. مطالعه مشارکتی:

در نوع مشارکتی، محقق تبدیل به یکی از سوژه ها می شود. علت این است که سوژه ها غریبه ای را بین خود احساس نکنند.

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل:

آزمایش باید طوری برنامه ریزی شود که مانع حضور متغیرهای مزاحم و نامربوط شود. برای جلوگیری از حضور و تاثیر متغیرهای مزاحم معمولا از جفت های برابر یا گروه های آزمایش و گواه استفاده می شود.

ب) انتخاب تصادفی

ج) تکرار آزمایش

د) قابلیت تعمیم

ه) اعتبار

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل

ب) انتخاب تصادفی:

کنترل در تحقیقات تجربی یک اصل اساسی است.

-- دو مشکل اساسی :

(1) محقق هر چقدر هم تلاش کند قادر به انتخاب جفت های برابر و یکسان نخواهد بود.

(2) به دلیل انسان بودن سوژه اعمال کنترل شدید بر محیط آزمایش و متغیر ها مقدور نیست، زیرا منجر به تبدیل محیط آزمایش به یک حالت ساختگی می شود.

--راه حل:

برای رفع این مشکلات پژوهشگران از روش انتخاب تصادفی افراد نمونه استفاده می کنند تا بدین طریق تاثیر متغیرهای غیر قابل کنترل را کاهش یا خنثی نمایند.

ج) تکرار آزمایش

د) قابلیت تعمیم

ه) اعتبار

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل

ب) انتخاب تصادفی

ج) تکرار آزمایش:

در بعضی از پژوهش ها اتکا به یک جفت برای آزمایش ممکن است منجر به بروز نارسایی و خطا در آزمایش شود، لذا به منظور کاهش خطاهای ناشی از نابرابری صفات آزمودنی ها و جفت ها محقق باید آزمایش را تکرار کند.

یعنی اینکه جفت های متعددی را از جامعه مورد مطالعه انتخاب نموده و آزمایش را در مورد هر یک به طور جداگانه یا همزمان در عرض یکدیگر انجام دهد.

مثلا اگر آزمایش را به جای یک جفت در 10 یا 15 جفت تکرار کند، یقیناً نتایج دقیقتر و واقعی تر به دست خواهد آمد.

د) قابلیت تعمیم

ه) اعتبار

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل

ب) انتخاب تصادفی

ج) تکرار آزمایش

د) قابلیت تعمیم:

با توجه به اینکه هدف اصلی تحقیق تجربی کشف روابط علت و معلولی بین متغیرهاست لذا باید نتایج آن قابلیت تعمیم داشته باشد یعنی بتوان از آن قضیه کلی ساخت و بر مصادیق آن حمل کرد برای رسیدن به این هدف کنترل متغیرها، انتخاب صحیح نمونه ها به حداقل رساندن اشتباهات آماری طبیعی تر نمودن محیط آزمایش و ضروری است.

ه) اعتبار

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل

ب) انتخاب تصادفی

ج) تکرار آزمایش

د) قابلیت تعمیم

ه) اعتبار:

برای اطمینان از اعتبار تحقیق تجربی باید دو نوع اعتبار درونی و بیرونی باید مورد توجه قرار گیرد.

الف) در اعتبار درونی: محقق باید مطمئن شود متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر داشته است. به عبارت دیگر تغییری که در **متغیر وابسته** ایجاد شده منحصرأ ناشی از **متغیر مستقل** بوده است نه متغیرهای مزاحم و ناخواسته.

ب) اعتبار بیرونی: منظور از اعتبار بیرونی آن است که یافته های تحقیق به حدی قابل اطمینان میباشد که بتوان آن را به موارد و موقعیت های مشابه تعمیم داد.

با توجه به اینکه مکانها و محیط های جغرافیایی ویژگی های خاص خود را دارند و انسانها نیز در زمانهای مختلف ویژگی ها و حالات مختلفی به خود میگیرند لذا نمی توان کاملاً مطمئن بود که نتایج یک تحقیق تجربی که در یک مکان و زمان خاص و با در نظر گرفتن شرایط ویژه آنها به دست آمده است، به تمام موقعیت ها قابل تعمیم باشد.

شرایط ضروری تحقیقات تجربی

الف) کنترل

ب) انتخاب تصادفی

ج) تکرار آزمایش

د) قابلیت تعمیم

ه) اعتبار:

برای اطمینان از اعتبار تحقیق تجربی باید دو نوع اعتبار درونی و بیرونی باید مورد توجه قرار گیرد.

الف) در اعتبار درونی: محقق باید مطمئن شود متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر داشته است. به عبارت دیگر تغییری که در **متغیر وابسته** ایجاد شده منحصرأ ناشی از **متغیر مستقل** بوده است نه متغیرهای مزاحم و ناخواسته.

ب) اعتبار بیرونی: منظور از اعتبار بیرونی آن است که یافته های تحقیق به حدی قابل اطمینان میباشد که بتوان آن را به موارد و موقعیت های مشابه تعمیم داد.

با توجه به اینکه مکانها و محیط های جغرافیایی ویژگی های خاص خود را دارند و انسانها نیز در زمانهای مختلف ویژگی ها و حالات مختلفی به خود میگیرند لذا نمی توان کاملاً مطمئن بود که نتایج یک تحقیق تجربی که در یک مکان و زمان خاص و با در نظر گرفتن شرایط ویژه آنها به دست آمده است، به تمام موقعیت ها قابل تعمیم باشد و این یکی از **مشکلات اساسی تحقیقات تجربی** است.

ه) اعتبار

1. برای **رفع این مسئله** باید دو کار انجام شود اول اینکه محقق باید شرایط محیطی و مشخصات محیط آزمایش و نیز ویژگیهای روانی و فیزیولوژیکی آزمودنی ها را به دقت تعریف نماید و بگوید که نتیجه در این شرایط زمانی و مکانی و با این مشخصات خاص قابل تعمیم است.
2. دوم اینکه باید آزمایش را در مکانها و زمان های مختلف انجام دهد تا در صورت مشابه بودن نتایج بتوان آن را تعمیم داد

شیوه تدوین روش (روش شناسی) تحقیق

- ▶ در این بخش ابتدا با توجه به ماهیت موضوع نوع روش روش هایی که در این فصل بررسی شد مشخص میشود و در ادامه دلیل انتخاب این روش (ها) ذکر می گردد.
- ▶ مثال: روش پژوهش، روش پیمایشی است.

1. استفاده از روش پیمایشی به ا به این دلیل است که پژوهشگر و دارد تا به واقعیت ها دسترسی پیدا کند و نتایج حاصل از مقایسه واقعیت ها با یکدیگر را به طور کمی به تصویر بکشد.

2. در ضمن برای دریافت چگونگی نگرش معلمان نسبت به شغل خود و میزان رضایت از جنبه های مختلف شغلی خویش مناسب ترین راه کسب اطلاعات از خود آنان است. بنابراین روش پیمایشی به عنوان روش پژوهش حاضر انتخاب شد (توجیه اعتبار).

جامعه

- ▶ جامعه، مجموعه ای از واحدها است که پژوهشگر میخواهد نتایج مطالعه تحقیقی را به آن تعمیم دهد.
- ▶ جامعه به گروهی از افراد اشیاء یا رویدادها که حداقل دارای یک صفت یا ویژگی مشترک باشند اطلاق می شود.
- ▶ تعریف جامعه آماری باید مانع و جامع باشد.
- ▶ یعنی از شمول واحدهایی که نباید به مطالعه آنها پرداخت جلوگیری به عمل آید و در ضمن چنان باشد که از لحاظ زمانی و مکانی همه واحدهای مورد مطالعه را در بر گیرد

شیوه تدوین جامعه تحقیق

▶ در این بخش، جامعه تحقیق به دقت بیان می شود و حداقل تعداد جامعه آماری، محل جامعه آماری نام آن جامعه و ویژگیهای خاص آن جامعه باید مد نظر قرار گیرد.

▶ مثال: بررسی میزان رضایت شغلی معلمان ابتدایی مدارس شهر کاشان در سال ۱۳۸۷
جامعه تحقیق جامعه آماری این تحقیق معلمانی است که حداقل دارای مدرک کاردانی به بالا بوده و در مدارس ابتدایی شهر کاشان مشغول به کار معلمی هستند و شامل ۱۵۶ نفر هستند.

نمونه گیری

- ▶ برای رفع مشکل تعمیم پذیری در چنین مطالعاتی شاید بهترین (و یا تنها راه)، بررسی تمامی افراد یک جامعه مورد نظر باشد، اما از سوی دیگر محدودیت زمان و بودجه و مشکلات اجرایی عملاً چنین امکانی را فراهم نمی نماید
- ▶ پس بهترین راه حل گرفتن نمونه از جامعه مورد نظر می باشد.
- ▶ نمونه عبارت است از تعدادی محدود از افراد جامعه است که با روش مخصوصی از آن جامعه انتخاب شده باشد یا مجموعه عناصر تشکیل دهنده بخشی از جامعه است.
- ▶ کلمه نمونه به جزئی از جامعه گفته می شود که معرف و نماینده واقعی آن جامعه باشد.

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► نمونه گیری احتمالی:

- انتخاب مواردی است که نماینده واقعی کل جامعه ای باشند که این موارد از آن گرفته شده اند.
- نمونه گیری احتمالی امکان رسیدن به این هدف را با احتمال بیشتری فراهم میکند و از آنجا که از نظریه احتمالات که اساس تخمین پارامترهای جامعه و خطای احتمالی است استفاده میکند فنونی برای تخمین درجه احتمال موفقیت فراهم می سازد.
- آنچه که برای نمونه گیری احتمالی ضرورت حیاتی دارد این است که هر عنصر جامعه از نظر قرار گرفتن در نمونه دارای احتمال باشد

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► نمونه گیری احتمالی:

- انتخاب مواردی است که نماینده واقعی کل جامعه ای باشند که این موارد از آن گرفته شده اند.
- نمونه گیری احتمالی امکان رسیدن به این هدف را با احتمال بیشتری فراهم میکند و از آنجا که از نظریه احتمالات که اساس تخمین پارامترهای جامعه و خطای احتمالی است استفاده میکند فنونی برای تخمین درجه احتمال موفقیت فراهم می سازد.
- آنچه که برای نمونه گیری احتمالی ضرورت حیاتی دارد این است که هر عنصر جامعه از نظر قرار گرفتن در نمونه دارای احتمال باشد
- نمونه احتمالی به شانس بستگی دارد و نه قضاوت یا دانش پژوهشگر.

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► انواع نمونه گیری احتمالی:

الف) نمونه گیری تصادفی ساده :

در این شیوه شانس همه واحدهای جمعیت برای ورود به نمونه برابر است و انجام آن مستلزم دسترسی به فهرست کامل واحدهای تشکیل دهنده جمعیت میباشد

ب) نمونه گیری نظام مند

ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای

انواع نمونه گیری

▶ روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

▶ انواع نمونه گیری احتمالی:

الف) نمونه گیری تصادفی ساده

ب) **نمونه گیری نظام مند :**

هر عنصر n ام از فهرست انتخاب میشود و این کار تا تمام شدن فهرست ادامه می یابد.

ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► **انواع نمونه گیری احتمالی:**

(الف) نمونه گیری تصادفی ساده

(ب) **نمونه گیری نظام مند :**

هر عنصر n ام از فهرست انتخاب میشود و این کار تا تمام شدن فهرست ادامه می یابد. نمونه گیری نظام مند در فهرست های طولانی، آسان تر و سریع تر از نمونه گیری تصادفی ساده است.

(ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای

(د) نمونه گیری خوشه ای

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► **انواع نمونه گیری احتمالی:**

(الف) نمونه گیری تصادفی ساده

(ب) **نمونه گیری نظام مند :**

هر عنصر n ام از فهرست انتخاب میشود و این کار تا تمام شدن فهرست ادامه می یابد. نمونه گیری نظام مند در فهرست های طولانی، آسان تر و سریع تر از نمونه گیری تصادفی ساده است.

(ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای

(د) نمونه گیری خوشه ای

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► **انواع نمونه گیری احتمالی:**

الف) نمونه گیری تصادفی ساده

ب) نمونه گیری نظام مند

ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای:

در انتخاب یک نمونه تصادفی طبقه ای ابتدا باید کلیه عناصر جامعه را به گروه ها یا طبقاتی تقسیم کرد و سپس نمونه های تصادفی مستقلی از هر گروه یا طبقه انتخاب نمود.

این فن شکل اصلاح شده نمونه گیری تصادفی ساده و نظام مند است و با انتخاب تعداد کمتری از موارد می تواند یک نمونه دقیق و معرف جامعه به دست دهد.

طبقات باید چنان تعریف شوند که هر عنصر تنها در یک طبقه قرار گیرد در : نمونه گیری از طبقات مختلف می توان از روشهای نمونه گیری متفاوت استفاده کرد مثلاً از یک طبقه می توان یک نمونه تصادفی ساده گرفت و از طبقه دیگر یک نمونه نظام مند انتخاب کرد.

د) نمونه گیری خوشه ای

انواع نمونه گیری

▶ روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1) نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

▶ **انواع نمونه گیری احتمالی:**

(الف) نمونه گیری تصادفی ساده

(ب) نمونه گیری نظام مند

(ج) نمونه گیری تصادفی طبقه ای

(د) نمونه گیری خوشه ای:

▶ اگر تهیه فهرست جامع عناصر کل یک جامعه ناممکن یا غیر عملی باشد نمونه گیری خوشه ای راه حل سودمندی است.

▶ فن نمونه گیری خوشه ای جامعه را به خوشه ها یا گروه هایی تقسیم می کند و از این خوشه ها نمونه میگیرد.

▶ در واقع جامعه ممکن است خود به **جامعه های فرعی** تقسیم شده باشد که در این صورت نمونه گیری خوشه ای تنها فهرست این **جامعه های فرعی یا خوشه ها** را تهیه میکند و از آنها یک نمونه تصادفی انتخاب می نماید.

انواع نمونه گیری

► روشهای نمونه گیری به دو نوع اصلی تقسیم میشوند :

1)نمونه گیری احتمالی 2) نمونه گیری غیر احتمالی

► انواع نمونه گیری غیر احتمالی:

این شیوه هنگامی به کار می روند که چارچوب نمونه گیری موجود نیست یا پراکندگی جمعیت بسیار زیاد است و یا به هر دلیل دیگر محدودیتهایی بر سر راه پژوهشگر وجود دارد که **نمونه گیری احتمالی را ناممکن** می سازد.

به عنوان مثال برای تحقیق در مورد معتادان و اسیران جنگی و یا گروه های خاصی از زندانیان ممکن است استفاده از شیوه های نمونه گیری احتمالی عملی نباشد لذا در این گونه موارد معمولا از روشهای نمونه گیری غیر احتمالی استفاده می شود.

روش های نمونه گیری غیر احتمالی

► روشهای نمونه گیری غیر احتمالی به بخش های زیر تقسیم میشوند :

(1) نمونه گیری اتفاقی

(2) نمونه گیری عمدی یا قضاوتی

(3) نمونه گیری سهمیه ای

(4) نمونه گیری زنجیره ای

(5) نمونه گیری منطقه ای

(6) نمونه گیری چند درجه ای

روش های نمونه گیری غیر احتمالی

▶ روشهای نمونه گیری غیر احتمالی به بخش های زیر تقسیم میشوند :

(1) **نمونه گیری اتفاقی:**

اگر پژوهشگر واحدهایی را که بر حسب اتفاق در دسترس او قرار می گیرند برای پرس و جو انتخاب نماید، از شیوه نمونه گیری اتفاقی بهره گرفته است.

(2) **نمونه گیری عمدی:**

نمونه گیری عمدی بر اساس یک نوع داوری اولیه صورت می گیرد بدین معنی که پژوهشگر با توجه به هدفی که دنبال می کند مکان ها یا گروههای خاصی را شناسایی و در آن مکانها و یا از میان آن افراد نمونه خود را انتخاب می نماید.

روش های نمونه گیری غیر احتمالی

▶ روشهای نمونه گیری غیر احتمالی به بخش های زیر تقسیم میشوند :

(1) **نمونه گیری اتفاقی:**

اگر پژوهشگر واحدهایی را که بر حسب اتفاق در دسترس او قرار می گیرند برای پرس و جو انتخاب نماید، از شیوه نمونه گیری اتفاقی بهره گرفته است.

(2) **نمونه گیری عمدی:**

نمونه گیری عمدی بر اساس یک نوع داوری اولیه صورت می گیرد بدین معنی که پژوهشگر با توجه به هدفی که دنبال می کند مکان ها یا گروههای خاصی را شناسایی و در آن مکانها و یا از میان آن افراد نمونه خود را انتخاب می نماید.

(3) **نمونه گیری سهمیه ای:**

در این شیوه سعی می شود تا ساختار نمونه به گونه ای انتخاب گردد که مشابه ساختار جمعیت باشد. بدین منظور برای مؤلفه های این ساختار یا طبقات سهمیه ای متناسب با حجم آنها در نظر گرفته میشود برای آنکه نمونه نهایی معرف ویژگی هایی باشد که سهمیه بندی بر اساس آن انجام شده بایستی خصوصياتی را که می خواهیم معرف نمونه باشد به خوبی مشخص نماییم

برای مثال: به عنوان مثال اگر ملاک سهمیه بندی سن جمعیت است و در پی آن هستیم که یک نمونه ۱۰۰ نفری را انتخاب کنیم و می دانیم که نسبت افراد بین ۲۰ تا ۳۰ ساله حدود ۲۰ جمعیت کل است. تعداد افراد برگزیده شده برای نمونه هزار نفری نیز باید ۲۰٪ یعنی ۲۰۰ نفر باشد.

روش های نمونه گیری غیر احتمالی

▶ روشهای نمونه گیری غیر احتمالی به بخش های زیر تقسیم میشوند :

(4) نمونه گیری زنجیره ای:

در مواردی که دسترسی به افراد پاسخگو با مشکلات و محدودیت هایی همراه است از این شیوه استفاده میکنیم بدین منظور تلاش میشود تا چند نفر را که دارای مشخصات مورد نظر هستند پیدا کرده و پس از مصاحبه با آنها، نام و مشخصات افراد دیگری که دارای همان ویژگیها بوده و حاضر به مصاحبه هستند از آنها درخواست می کنیم.

(5) نمونه گیری طبقه ای:

در این روش منطقه مورد نظر کشور استان شهر و....) به نواحی کوچک تر تقسیم و واحدهای مورد نیاز از بین این نواحی به طور تصادفی انتخاب میشوند.

روش های نمونه گیری غیر احتمالی

► روشهای نمونه گیری غیر احتمالی به بخش های زیر تقسیم میشوند :

(4) نمونه گیری زنجیره ای:

در مواردی که دسترسی به افراد پاسخگو با مشکلات و محدودیت هایی همراه است از این شیوه استفاده میکنیم بدین منظور تلاش میشود تا چند نفر را که دارای مشخصات مورد نظر هستند پیدا کرده و پس از مصاحبه با آنها، نام و مشخصات افراد دیگری که دارای همان ویژگیها بوده و حاضر به مصاحبه هستند از آنها درخواست می کنیم.

(5) نمونه گیری طبقه ای:

در این روش منطقه مورد نظر کشور استان شهر و....) به نواحی کوچک تر تقسیم و واحدهای مورد نیاز از بین این نواحی به طور تصادفی انتخاب میشوند.

(6) نمونه گیری چند درجه ای:

در این روش ابتدا پرسشهای کلی از جمعیت مورد نظر به عمل آمده و پرسش هایی مشخص تر و یا طبقه بندی شده از نمونه های برگزیده (فرعی) صورت می پذیرد.

ابزارهای گردآوری اطلاعات

پرسشنامه ►

مصاحبه ►

مشاهده ►

پرسشنامه

- ▶ پرسشنامه نوشتاری شامل یک سلسله پرسشهای مربوط به مسئله مورد بررسی است که محقق از پاسخگو می خواهد به پرسشهایی که برای پاسخ به آنها جای کافی در نظر گرفته شده پاسخ دهد.
- ▶ معمولاً پرسشنامه ها با پست فرستاده می شوند یا حضوری تحویل پاسخگویان میگردند.
- ▶ یک سلسله پرسش که به منظور کسب اطلاعات به شماری از افراد عرضه می شود.
- ▶ نکاتی که باید در تهیه پرسشنامه به آنها توجه کرد:
- 1. باید هدف از تهیه و ارسال پرسشنامه را در نامه ای که به پیوست برای پاسخگو فرستاده می شود بیان شود.
- 2. پرسشها باید از نظم منطقی برخوردار باشند.
- 3. المقدور تعداد پرسش ها زیاد نباشد.
- 4. پرسش ها کوتاه ساده روشن قابل فهم و بدون پیچیدگی باشند.
- 5. پرسش ها باید معقول مشخص و جامع باشند.
- 6. از پرسشی که پاسخ آن ایجاد ابهام می کند پرهیزید

مزایای پرسشنامه

این ابزار در مقایسه با سایر فنون و ابزارها دارای امتیازهای قابل ملاحظه ای است که به برخی از آنها در زیر اشاره می کنیم:

- ▶ پرسشنامه به خصوص پرسشنامه پستی به پاسخ دهنده امکان می دهد که با صراحت و بدون پرده پوشی به سؤالات پاسخ دهد.
- ▶ هزینه آن کم است (ارزان بودن نسبی استفاده از پرسشنامه).
- ▶ پاسخگویان برای نوشتن پاسخها و یا تجدید نظر در آنها در صورت لزوم فرصت خواهند داشت.
- ▶ تهیه پرسشنامه آسان است. گرچه همیشه چنین نیست گاهی ممکن است تهیه پرسشنامه از آغاز تا انجام فرایندی بسیار پر زحمت و سخت باشد.
- ▶ توزیع آن آسان است.
- ▶ تنظیم جدول های آن آسان است.
- ▶ ساختار پرسشنامه میتواند به گونه ای باشد که داده های کمی نسبتاً به آسانی گردآوری و تحلیل شوند.
- ▶ پرسشنامه می تواند گردآوری حجم زیادی از داده ها را در مقطع زمانی نسبتاً کوتاهی ممکن سازد.

معایب پرسشنامه

هر چند گمان می رود مزایای پرسشنامه بر معایب آن پیشی بگیرد، اشاره به برخی نارسایی ها نیز ضرورت دارد:

- ▶ ممکن است بعضی واژه های به کار رفته در پرسشها برای پاسخگویان قابل درک نباشد.
- ▶ پرسش هایی که به پاسخ های ابهام آمیز می انجامند پاسخگو را دچار مشکل می کنند.
- ▶ استفاده از پرسشنامه پستی تماس شخصی پژوهشگر و پاسخ دهنده را منتفی می کند.
- ▶ البته این ویژگی را میتوان به عنوان امتیاز نیز در نظر گرفت زیرا چنانکه اشاره شد فقدان تماس مستقیم مصاحبه کننده با پاسخ دهنده فرایند ارائه پرسش را از سوگیری بری می سازد.
- ▶ افراد کم سواد یا بی سواد نمی توانند پرسشنامه را تکمیل نمایند.
- ▶ در برگرداندن پرسشنامه های پستی معمولاً مقاومت وجود دارد.

انواع پرسشنامه

- ▶ پژوهشگر باید در تنظیم پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز خود و ویژگیهای شرکت کنندگان را در نظر داشته باشد.
- ▶ در انتخاب و طراحی سؤالات پرسشنامه پژوهشگر باید شکلی از پرسش را انتخاب کند که به بهترین نحو ممکن اطلاعات مورد نظر را حاصل خواهد کرد.
- ▶ انواع:

1. پرسش های باز (آزاد):

الف) طوری طراحی می شود که پاسخگو امکان می یابد به جای مقید بودن به انتخاب از میان پاسخهای مشخص در پاسخ دادن آزاد باشد.

ب) از سوی دیگر از آنجا که برای پاسخگویی به یک سؤال باز حد معینی وجود ندارد، طبقه بندی و تحلیل این پاسخها معمولاً مشکل تر از پاسخهای مربوط به پرسش های بسته است. پرسشهای باز از آنجا که به زمان بیشتری برای پاسخگویی نیاز دارند، ممکن است موجب بی میلی پاسخ دهندگان شوند

2. پرسش های بسته (طراحی شده)

انواع پرسشنامه

- ▶ پژوهشگر باید در تنظیم پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز خود و ویژگیهای شرکت کنندگان را در نظر داشته باشد.
- ▶ در انتخاب و طراحی سؤالات پرسشنامه پژوهشگر باید شکلی از پرسش را انتخاب کند که به بهترین نحو ممکن اطلاعات مورد نظر را حاصل خواهد کرد.
- ▶ انواع:

1. پرسش های باز (آزاد)

2. پرسش های بسته (طراحی شده):

- الف)** پرسش های طراحی شده که پاسخ ثابتی دارند. پاسخ های شرکت کنندگان را به چند گزینه از پیش تعیین شده محدود میکنند پاسخهای ممکن میتوانند از یک بلی یا خیر تا یک لیست کنترل که درجه های مختلف پاسخ خاصی را نشان می دهند در نوسان باشند.
- ب)** که پاسخ های پرسش های طراحی شده نسبت به پاسخهای پرسشهای آزاد دارای پایایی بیشتری هستند.

انواع پرسشنامه

پرسش های بسته (طراحی شده):

- ▶ یکی از نارسایی های پرسشهای طراحی شده این است که احتمال دارد که هیچ کدام از گزینه های ارائه شده به طور دقیق وضعیت پاسخ دهنده نباشد و در عین حال پاسخ دهنده امکان نداشته باشد توضیحاتی را که لازم میدانند ادا کند.
- ▶ وجود گزینه سایر موارد می تواند تا حدی این مسئله را حل کند اما ترکیبی از پرسش های طراحی شده و آزاد می تواند در عمل کارایی بیشتری داشته باشد.

ارزشیابی پرسشنامه

► پس از تهیه پیش نویس اولیه پرسشنامه و قبل از پیش آزمون آن، اطلاع از نظرات فرد یا افرادی که در تهیه پرسشنامه خبره هستند سودمند خواهد بود.

پیش آزمون (مطالعه مقدماتی)

► پیش آزمون به پژوهشگر امکان شناسایی سؤالاتی را میدهد که سبب ایجاد سوء تفاهم در پاسخ دهنده می شوند، یا اطلاعات مورد نیاز را فراهم نمیکند و ضعفهای دیگری از این قبیل دارند.

نامه همراه پرسشنامه

- ▶ منظور اصلی از همراه کردن این نامه، شرح مختصر هدف پژوهش و تأکید بر اهمیت پاسخگویی به پرسش ها است.
- ▶ اگر از نظر قانونی مانعی نداشته باشد استفاده از یک نامه نشاندار برای اعتبار بخشیدن به مطالعه خالی از فایده نخواهد بود.
- ▶ علاوه بر نامه نشاندار نامه ای به امضای یکی از افراد با نفوذ رشته مورد مطالعه می تواند در افزایش نرخ پاسخگویی مؤثر باشد نامه همراه پرسشنامه باید با لحنی دوستانه ولی حرفه ای نگاشته شود.
- ▶ از راه هایی که برای افزایش نرخ پاسخگویی و تضمین صداقت پاسخها سودمند است تضمین محرمانه بودن پاسخها و ناشناس ماندن پاسخ دهندگان است

مصاحبه

▶ مصاحبه عبارت است از: گفتگویی منظم جهت دار و هدفمند که با تکیه بر موضوعی مشخص به عنوان محور بحث، بین دو یا چند نفر انجام میشود.

▶ مراحل انجام مصاحبه:

1. های تهیه برنامه مصاحبه یا فهرست پرسش هایی است که باید پرسیده شوند.
2. اجرای پیش آزمون
3. آموزش مصاحبه گران که آشنا کردن آنها با پرسش های ویژه مصاحبه

▶ انواع مصاحبه:

- الف) مساحبه حضوری
- ب) مصاحبه تمرکز گروهی
- ج) مصاحبه تلفنی

الف) مصاحبه حضوری

- ▶ در اجرای مصاحبه باید مصاحبه گر فضایی دوستانه و امن ایجاد کند. به طور خلاصه دلیل اجرای مطالعه و اهمیت همکاری فرد را مطرح کند.
- ▶ مصاحبه گر باید به کلیه پرسش های فرد در مورد ماهیت مطالعه پاسخ دهد و در صورت درخواست وی مدارک لازم را ارائه نماید.
- ▶ در این روش بهتر است پژوهشگر در صورت امکان قرار مصاحبه را از پیش تعیین کند و البته مصاحبه گر باید به موقع در جلسه مصاحبه حاضر شود.
- ▶ فهرست پرسشها قبل از اجرای برنامه مصاحبه برای فرد مورد نظر ارسال شود.
- ▶ پاسخهای مصاحبه شونده باید ضبط شود و البته این کار باید با اجازه قبلی وی انجام گیرد.
- ▶ مصاحبه گر باید از پرسیدن بیش از یک سؤال در آن واحد اجتناب نماید و در ضمن پرسشها باید به ترتیب، پرسیده شود و سؤالی نباید حذف شود پاسخهای مصاحبه شونده باید اندیشه های خود وی را منعکس کند و تلفیقی از اندیشه های او و افکار مصاحبه گر نباشد.

الف) مصاحبه آزاد (تمرکز گروهی)

- ▶ فنون دیگری برای مصاحبه وجود دارد که بر خلاف فن مصاحبه حضوری برنامه ریزی در مورد آنها کمتر است.
- ▶ **مصاحبه آزاد** در مقایسه با مصاحبه طراحی شده، انعطاف پذیری دارد و در مراحل اولیه تحقیق و برای مطالعات کیفی مناسب تر است.
- ▶ این نوع مصاحبه در مطالعه باورها نگرشها و انگیزه ها کارآیی بهتری دارد، اما اجرا و تحلیل آنها از مصاحبه طراحی شده مشکل تر است.
- ▶ مثالهایی از مصاحبه های کمتر طراحی شده عبارتند از تمرکز گروهی مصاحبه بالینی یا تاریخچه شخصی و مصاحبه بدون سمت و سو.
- ▶ **تمرکز گروهی**، مصاحبه ای گروهی است که به منظور کشف احساسات و باورهای افراد و برای اطلاع از اینکه این احساسات چگونه رفتار را شکل می دهند، انجام می گیرد.
- ▶ این مصاحبه از آن رو تمرکز گروهی خوانده میشود که بحث در آن به صورت گسترده شروع شده، به تدریج خاص تر میشود و در موضوع پژوهش متمرکز می گردد.

موارد استفاده و اهداف مصاحبه تمرکز گروهی:

1. گردآوری اطلاعات جدید.
2. تکوین نظرات و مفاهیم.
3. تکوین و پالایش فرضیه ها برای مطالعه های طراحی شده تر.
4. پالایش ابزار پژوهش مثلاً تمرکز گروهی میتواند در تهیه و پیش آزمون پرسشنامه و نقد و بررسی آن پس از به کارگیری سودمند واقع شود.
5. تسهیل تصمیم گیری پیچیده
6. تعیین موضوع های پر اهمیت و اشاره به آنها.
7. تعیین نیازهای اطلاعاتی
8. ارزیابی خدمات اطلاع رسانی

موارد استفاده مصاحبه تمرکز گروهی:

- ▶ مصاحبه تمرکز گروهی می تواند از تعامل میان شرکت کنندگان سود ببرد و این نوع مصاحبه ها را میتوان در مدت زمان نسبتاً کوتاهی اجرا کرد.
- ▶ در تمرکز گروهی افراد معمولاً کمتر از مصاحبه های انفرادی، مانع بروز احساسات خود می شوند اما مصاحبه تمرکز گروهی نیز محدودیت های خاص خود را دارد.
- ▶ این نوع مصاحبه ها توان گردآوری داده های کمی قابل اعتماد را ندارند و از آنجا که گروه ممکن است نماینده واقعی کل جامعه مربوطه نباشد، تعمیم پذیری نتایج نیز محدود است.
- ▶ علاوه بر آن این نوع مصاحبه ها در معرض سوگیری حاصل از محیط مصاحبه مجری مصاحبه، پرسش های نادرست و نمونه غیر شاخص قرار دارند.
- ▶ مصاحبه باید در یک محل غیر رسمی انجام گیرد که آرام و راحت و برای بحث مناسب باشد.
- ▶ جلسه مصاحبه باید با یک مقدمه مناسب برای گرم کردن بحث شروع شود و سپس مصاحبه به اجرا درآید پیشینه برداری از مصاحبه اغلب با استفاده از دستگاه ضبط صوت صورت می گیرد.

(ج) مصاحبه تلفنی

یکی دیگر از انواع مصاحبه است. در بسیاری از موارد مصاحبه از طریق تلفن انجام می گیرد، از این رو این فن نیز شایسته توجه خاص است.

► مزایای مصاحبه تلفنی:

1. این نوع مصاحبه می تواند بلافاصله پس از وقوع یک رویداد، ترتیب داده شود.
2. سرپرستی، رهبری و آموزش مجریان مصاحبه تلفنی آسان تر از مصاحبه حضوری است.
3. در مقایسه با مصاحبه حضوری سبب صرفه جویی در وقت و هزینه می شود.
4. در مصاحبه های تلفنی میتوان از کمک رایانه تا اندازه ای استفاده کرد یا مصاحبه تلفنی با کمک رایانه از طریق الگوهای جهش و نظایر آن میتواند فرایند مصاحبه را سرعت ببخشد و در نتیجه موجب صرفه جویی در وقت و هزینه گردد.

معایب مصاحبه تلفنی

1. یکی از معایب عمده مصاحبه تلفنی این است که فرایند فوق فقط در مورد افرادی قابل اجر است که تلفن در اختیار داشته باشند.
2. در مقایسه با مصاحبه حضوری در مصاحبه تلفنی **مصاحبه شونده** به راحتی می تواند قبل از اینکه مصاحبه به اتمام برسد آن را به پایان برده و از این رو نرخ پاسخگویی در این نوع مصاحبه در مقایسه با مصاحبه حضوری اندکی **پایین تر** است.

مزایای مصاحبه

1. نرخ پاسخگویی در مصاحبه تقریباً همیشه بالاتر از پرسشنامه است.
2. تماس رو در رو امکان برطرف کردن سوء تفاهم های شرکت کنندگان را در مقایسه با پرسشنامه پستی فراهم می کند.
3. مصاحبه در آشکار کردن اطلاعاتی که پیچیدگی یا بار هیجانی خاصی دارند، نتیجه بهتری می دهند.
4. مهم ترین مزیت ، مصاحبه انعطاف پذیری آن است. یک مصاحبه کننده با تجربه و آموزش دیده میتواند از پاسخهای مصاحبه شونده به منظور تسلط بر جلسه مصاحبه و تغییر آن در جهت هدفهای تعیین شده استفاده کند.
5. بیان احساسات و عواطف از طریق مصاحبه امکان پذیر و بهتر صورت می گیرد.
6. حسن دیگر مصاحبه این است که اغلب حاوی نکات و اطلاعاتی از پاسخگویان است که برای پژوهشگر غیر منتظره است.
7. امکان تفحص عمیق درباره موضوع پژوهش را فراهم می سازد.
8. از دیگر مزایای مصاحبه این است که عموماً با به کار گیری آن می توان به نتایج عمیق تری دست یافت.
9. در مصاحبه پژوهشگر کنترل بیشتری بر پژوهش دارد.
10. برای پاسخگو انجام مصاحبه آسان تر از تکمیل پرسشنامه است هر چند ممکن است بیشتر وقتش را بگیرد.

معایب و محدودیت های مصاحبه

1. گران و وقت گیر است و احتمال سوگیری ناشی از جنس نژاد، مذهب و... وجود دارد.
2. ممکن است بعضی واژه های به کار رفته در پرسشها برای پاسخگو قابل درک نباشد و پرسش هایی که با عبارت ضعیف و نارسا بیان میشوند میتوانند اشکالی جدی به وجود آورند.
3. پرسش هایی که به پاسخهای مبهمی میرسند محدودیت ایجاد می کنند و ممکن است پژوهشگر را دچار برخی پیشداوری ها و تصورات نابجا کنند.
4. تحلیل اطلاعات بدست آمده از مصاحبه غالباً مشکل است و این محدودیت اصلی مصاحبه است.
5. برای پیشبرد یک مصاحبه دقیق و موفقیت آمیز نیاز به مطالعه و آموزش زیاد است

مشاهده

- ▶ مشاهده به معنی تماشای دقیق به شیوه ای علمی یا نظام مند است.
- ▶ اطلاعاتی را که محقق از طریق روش مشاهده میتواند کسب کند، کمتر می توان از طریق روشهای دیگر به دست آورد زیرا مشاهده به محقق اجازه می دهد که مستقیماً پدیده مورد مطالعه را ببیند و واقعیت را به صورت مستقیم یا بی واسطه درک کند.
- ▶ نقش مشاهده تنها در گردآوری اطلاعات به صورت یک روش مستقل یا تکمیلی پایان نمی پذیرد، بلکه در بعضی از تحقیقات محقق ناگزیر است برای بررسی نتایج تحقیقاتی که مبتنی بر سایر روش های گردآوری اطلاعات باشد نیز از روش مشاهده استفاده کند.
- ▶ به عبارت دیگر برای اطمینان از صحت نتایج تحقیق یا داده های گردآوری شده از طریق سایر روش ها محقق باید به میدان آمده پدیده مورد مطالعه را از نزدیک مشاهده نماید تا برای داده های گردآوری شده تأییدیه بگیرد.

ابزار مشاهده

- ▶ ابزار به دو دسته تقسیم می شوند: 1) ابزار استاندارد 2) ابزار محقق ساخته
- ▶ ابزار و ویژه مشاهده به ویژه در مشاهده های سازمان یافته و برنامه ریزی شده کارت مشاهده است .
- ▶ **کارت مشاهده** حاوی تعدادی سوال یا عبارت درباره وقایع و حوادث یا موجودات مورد نظر محقق است که درباره موضوع یا پدیده مورد مطالعه قابل مشاهده باشند.
- ▶ ویژگی این کارت ها این است که محدود به سوالات و عبارات مشخص و از پیش اندیشیده شده هستند و محقق یا ناظر و مشاهده گر باید در چهارچوب آنها حوادث ویژگیها موجودات حرکات رفتارها، تحولات و رخدادهاى محیط و موضوع و پدیده مورد مطالعه را زیر نظر بگیرد و با هوشیاری تمام در صورت بروز یا وجود هر یک از اقلام مندرج در کارت آنها را ثبت و یادداشت نماید.

انواع روش های مشاهده

الف) طرح های مشاهده کنترل نشده

ب) طرح های مشاهده کنترل شده

ج) طرح مشاهده مشارکتی

د) طرح مشاهده غیر مشارکتی

ه) طرح مشاهده فردی

و) طرح مشاهده گروهی

ز) طرح مشاهده علنی

ح) طرح مشاهده غیر علنی

الف) طرح های مشاهده کنترل نشده

- ▶ این نوع مشاهده که به روش سطحی یا ساده و آزاد نیز مشهور شده، روشی است که محقق ناظر بر وقایع و رخدادها است و آنهایی را که به هدف تحقیق نزدیک است، ثبت و ضبط مینماید
- ▶ محقق با مشاهده، برخوردی سطحی نماید. یعنی بدون طرح از پیش اندیشیده شده ای وارد میدان مشاهده شده و به طور اتفاقی از آنچه میبیند اطلاعات مورد نیاز را برگیرد و مورد استفاده قرار دهد.
- ▶ محقق پدیده مورد مطالعه یا صورت، مشاهده شونده را کنترل نمی نماید و شرایط محیط مشاهده نیز کنترل نمی شود.

ب) طرح های مشاهده کنترل شده

► مشاهده در تمامی مراحل از قبیل شروع و حین انجام کار و نیز مشاهده شونده و محیط مشاهده کنترل و از قبل برنامه ریزی شده است و محقق ابزار سنجش طراحی شده ای دارد و پس از شروع فرایند مشاهده با توجه به مشاهدات خود اطلاعات مورد نیاز را بر می گزیند و در محل های مناسب روی کارت مشاهده ثبت و ضبط می نماید.

(ج) طرح مشاهده مشارکتی

- ▶ محقق یا مشاهده گر خود در محیط مشاهده وارد می شود، یعنی به عنوان عضوی از اعضای جامعه مورد مطالعه در می آید
- ▶ برای این کار مجبور است برای مدت طولانی در جامعه مورد مطالعه بماند تا تدریجاً با مشخصات و خصایص آن آشنا شود.

(د) طرح مشاهده غیر مشارکتی

► این روش بر خلاف نوع مشارکتی چندان عمیق و اساسی نیست، زیرا محقق جامعه مورد مطالعه را از بیرون و از فاصله دور مطالعه میکند اطلاعات او سطحی است

ه) طرح مشاهده فردی

- ▶ مشاهده ای است که به وسیله یک نفر محقق یا یا فرد دیگری انجام می شود. در این روش اطلاعات کسب شده بر پایه ادراکات یک نفر استوار است که احتمال دارد دچار خطا و اشتباه نیز بشود.

(و) طرح مشاهده گروهی

► مشاهده ای است که به کمک بیش از یک نفر انجام میپذیرد. یعنی اینکه پدیده مورد مطالعه به طور همزمان در معرض دید مستقیم بیش از یک نفر قرار می گیرد و همه می توانند اطلاعات گرفته شده را در کارتهای خود ثبت کنند و پس از پایان مشاهده با همفکری یکدیگر نتیجه مشترک را در کارت ثبت مینمایند.

(ز) طرح مشاهده علنی

- ▶ مشاهده علنی روشی است که محقق یا ناظر به صورت رسمی و آشکار در محیط این روش مشاهده مستقر می شود و پدیده یا موضوع مورد مطالعه را زیر نظر میگیرد.
- ▶ این باعث می گردد که مشاهده شوندگان به ویژه اگر انسان یا موجودات جاندار باشند شوندگان، وضعیت خود را تغییر داده حالت غیر عادی و غیر طبیعی به خود بگیرند. بنابراین محقق نمی تواند واقعیت ها را کشف کند.

(ز) طرح مشاهده علنی

- ▶ مشاهده علنی روشی است که محقق یا ناظر به صورت رسمی و آشکار در محیط این روش مشاهده مستقر می شود و پدیده یا موضوع مورد مطالعه را زیر نظر میگیرد.
- ▶ این روش باعث می گردد که **مشاهده شوندگان** به ویژه اگر انسان یا موجودات جاندار باشند شوندگان، وضعیت خود را تغییر **داده حالت غیر عادی و غیر طبیعی** به خود بگیرند. بنابراین محقق نمی تواند واقعیت ها را کشف کند.

(ح) طرح مشاهده غیر علنی

- ▶ محقق یا مشاهده گر به صورت علنی در محیط ظاهر نمی شود، بلکه به صورت غیر رسمی در محیط حضور پیدا میکند و محیط را زیر نظر می گیرد.
- ▶ وسایل باید به صورت مخفی کار گذاشته شوند و مشاهده گران نباید متوجه آن شوند
- ▶ اگر با رعایت نکات ایمنی و حفاظتی انجام شود از روشهای دیگر به ویژه روش علنی بهتر است.

مزایای مشاهده

1. اعتبار اطلاعات گردآوری شده بالاست چون پژوهشگر میداند که چه چیزی را باید دنبال کند.
2. در مدت کوتاهی میتوان اطلاعات وسیعی در مورد سوژه به دست آورد.
3. سادگی نظارت و بررسی صحت و سقم اطلاعات

معایب مشاهده

1. ممکن است وجود مشاهده گر در میدان منجر به رفتار غیر عادی از طرف سوژه شود.
2. حوزه دید مشاهده گر تقریباً محدود است.
3. ممکن است مشاهده گر توانایی کافی در زمینه گزارش نمودن مشاهدات خود نداشته باشد

اعتبار (روایی) و پایایی (ثبات)

- ▶ پژوهش زمانی از **اعتبار** برخوردار است که نتایج آن صحیح باشد و هنگامی دارای پایایی است که یافته های آن تکرار پذیر باشد.
- ▶ اندازه گیری فرایندی است که در طی آن ابعاد **کمیت و ظرفیت** چیزی تعیین می شود و رابطه نزدیکی با تعاریف عملیاتی دارد.

الف) اعتبار طرح پژوهشی

- ▶ دست کم سه نوع اعتبار در ارتباط با طرح پژوهشی وجود دارد
- ▶ که یکی از آنها **اعتبار درونی** است که روابط علی را در صورت وجود آنها به درستی تعیین کند
- ▶ طرح پژوهش هنگامی **دارای اعتبار سازه ای** است که متغیرهای تحت بررسی به نحو مقتضی تعیین و نام گذاری شوند طرح پژوهش باید امکان تشخیص علت و معلول واقعی و تعیین مفاهیم و سازه های موجود را فراهم سازد.
- ▶ **سومین** نوع اعتبار که در رابطه با طرح پژوهش اهمیت اساسی دارد، **اعتبار بیرونی** است. پژوهش زمانی دارای اعتبار بیرونی یا قابلیت تعمیم است که نتیجه گیریهای درستی داشته باشد که از محدوده یک مطالعه خاص فراتر رود.

(ب) اعتبار در اندازه گیری

- ▶ میزان اعتبار یک ابزار اندازه گیری به این بستگی دارد که تا چه حد بتواند آنچه را که اندازه گیری آن مورد نظر است واقعاً اندازه گیری کند.
- ▶ در مورد اعتبار ابزار مانند پایایی آن می توان از محاسبه ضرایب همبستگی استفاده کرد.
- ▶ ضریب پایایی نشان دهنده همبستگی میان روش های همسان یا مشابه است در حالی که ضریب اعتبار نشان دهنده همبستگی میان روشهای متفاوت بر اساس تعاریف عملیاتی متفاوتی است که مفاهیم واحدی را اندازه گیری میکنند
- ▶ ضریب اعتبار نشان می دهد که ابزارها یا مشاهده های مستقل تا چه حد میتوانند یک ویژگی واحد را اندازه گیری کنند.

(ج) پایایی طرح پژوهش

- ▶ طرح پژوهش در صورتی از پایایی برخوردار است که یافته های آن تکرارپذیر و قابل تعمیم باشند و از محدوده یک مطالعه واحد فراتر روند.
- ▶ تکرار دقیق مطالعه با استفاده از روش های خاص میتواند پایایی طرح را ارزیابی کند

(د) پایایی در اندازه گیری

- ▶ اندازه اندازه گیری زمانی پایایی دارد که ابزار تا چه حد آنچه را که باید اندازه گیری کند به درستی و با ثبات اندازه گیری کرده است.
- ▶ برای سنجش پایایی یا ثبات فنون اندازه گیری، روش هایی وجود دارد.
- 1. **تعیین همبستگی آزمون** مجدد است. با استفاده از این فن پژوهشگر پس از اینکه از یک ابزار برای گردآوری داده ها در مورد گروهی از آزمودنیها استفاده کرد دوباره همان ابزار را برای گردآوری داده ها در مورد همان آزمودنی ها به کار می برد.
- 2. **همبستگی دو گروه** نمره حاصل شده، بررسی میشود تا معلوم شود ابزار به کار رفته تا چه حد در اندازه گیری متغیرها پایایی و ثبات داشته است

روش تجزیه و تحلیل داده ها (یافته ها)

- ▶ در این قسمت، ضمن ذکر مقیاس اندازه گیری نوع نرم افزار آماری (تجزیه و تحلیل) و نوع آمار به کار رفته مشخص میشود.
- ▶ برای پاسخ به پرسشها یا بررسی فرضیه های پژوهش از ... چه نوع روش آماری توصیفی فراوانی درصدها نمودارها و.... و از چه روش استنباطی (آزمون t یا تحلیل واریانس) استفاده میشود و دلیل انتخاب چیست .

فصل ششم

ساختار پایان نامه و رساله تحصیلی در فصل پنجم
نتیجه گیری، بحث نظری و پیشنهادات

در این فصل پژوهشگر باید با صراحت بیان کند که:

- ▶ **نتایج تحقیق** چه بوده و تا چه حد با مبانی نظری و یافته های دیگران هماهنگ است و اگر با مبانی نظری و یافته های دیگران مطابقت ندارد باید دلیل آن را توجیه نماید.
- ▶ **محدودیت های تحقیق** یا عوامل تهدید کننده نتایج تحقیق چه بوده و نتایج مطالعه را تا چه حد میتوان به جامعه مورد مطالعه تعمیم داد.
- ▶ **چه پیشنهادات و توصیه هایی** بر پایه یافته های تحقیق وجود دارد که باید با منطق و نحوه نیل به آنها ذکر شود
- ▶ پژوهشگر در متن گزارش **نظریات و نوشته های** موافق و مخالف درباره موضوع تحقیق را منعکس و آن را تجزیه و تحلیل مینماید.
- ▶ در قسمت **بحث** پژوهشگر از کار **گردآوری اطلاعات و آزمایشها و تجزیه و تحلیل** آن بهره گرفته و نظریات خود را بیان میدارد و بر جنبه های تازه و مهم بررسی خود و بر نتایجی که میتوان از آنها گرفت و مورد استفاده قرار داد تاکید میکند.
- ▶ دقت شود که بحث دقیقاً تکرار یافته ها و نتایج به دست آمده نباشد، همچنین نباید یافته هایی عنوان شود که قبلاً به آن اشاره ای نشده است

(1) نتیجه گیری و بحث نظری

(2) پیشنهادها:

الف) پژوهشگر در این قسمت به ترتیب بر اساس اهمیت و محدودیت های تحقیق به ارائه راه حل ها پیشنهادها و توصیه ها می پردازد.

ب) پژوهشگر بر اساس یافته های تحقیق پیشنهادهای لازم را با موارد استفاده از آنها ذکر می کند.

پیشنهادهای پژوهشگر بر اساس آنچه به دست آورده است، مطرح می کند که عبارت اند از :

1. پیشنهادهای اجرایی

2. پیشنهاد برای پژوهش های آینده

▶ مثال بررسی میزان رضایت شغلی کتابداران شاغل در کتابخانه های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه های عمومی کشور در مراکز استان ها

پیشنهادهای اجرایی

▶ با توجه به مثال مطرح شده :

▶ یافته های پژوهش حاضر نشان میدهد که از بین ابعاد مطرح شده، فقط در دو بعد روابط متقابل و رفتار مدیر میانگین رضایت شغلی بالاتر از حد متوسط بود و در چهار بعد دیگر میانگین رضایت شغلی کمتر از حد متوسط بود.

▶ به نظر می رسد نهاد کتابخانه های عمومی کشور نسبت به نیروی انسانی و کتابخانه های تابع کم توجهی بسیار نموده است. این نتایج فقط اختصاص به مراکز استانها دارد و معمولا مراکز استان ها به نسبت می شود که اگر چنین شهرهای تابع از وضعیت بهتری برخوردارند، پس این سوال مطرح پژوهشی در سطح کشور در سطح کل کتابخانه های عمومی انجام شود به طور قطع شرایط نا مطلوب تر خواهد بود

پیشنهادهای اجرایی

▶ با توجه به مثال مطرح شده :

▶ نگارنده با توجه به پژوهش حاضر و نتایج پژوهشهای دیگر به این نکته پی برده است که آنچه کتابداران را با این وضعیت رضایت شغلی در کتابخانه های عمومی پای بند کرده است همان روابط صمیمانه و دوستانه با همکاران و مراجعه کنندگان رفتار نسبتا مناسب مدیر کتابخانه با آنها علاقه به حرفه کتابداری است.

پیشنهادهایی برای پژوهش های آینده

- ▶ در این بخش پیشنهادهایی که در آینده می توان انجام نمود، ذکر خواهند شد.
- ▶ برای مثال مطرح شده:
- در پایان پیشنهاد میشود در آینده پژوهشگران پژوهش هایی در موارد ذیل انجام دهند.
- ▶ مقایسه رضایت شغلی کتابداران کتابخانه های عمومی با دیگر انواع کتابخانه ها به ویژه کتابخانه های دانشگاهی
- ▶ بررسی رضایت شغلی زنان کتابدار در مقایسه با مردان در سطح کشور.

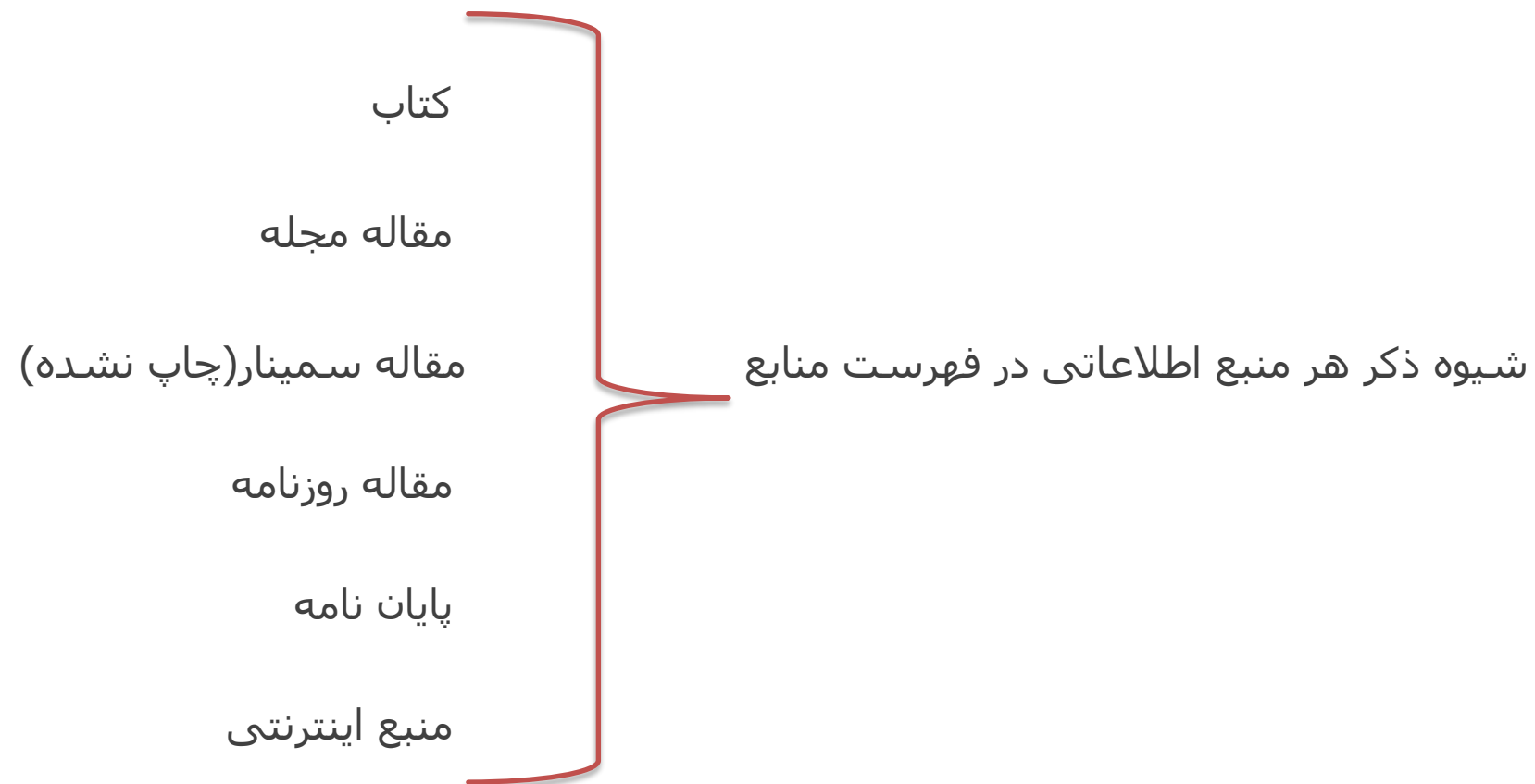
فصل هفتم

شیوه تنظیم منابع، استنادها و پانویس
در پایان نامه تحصیلی

منابع

- ▶ مقالات علمی گزارش های علمی کتابها و طرح های پیشنهادی تقریباً همیشه شامل استناداتی به منابع پیشین میباشد.
- ▶ با هدف ایجاد اعتبار برای اثر در حال نگارش و قدردانی از مؤلفان پیشین نویسندگان آثار اعم از مقاله کتاب گزارش پایان نامه و غیره میبایست همواره آثاری را که مورد استفاده قرار داده اند، معرفی کنند.
- ▶ معرفی و استناد به منابع به دو بخش عمده تقسیم می شوند:
 - الف) یکی استناد درون متنی است که به صورت کوتاه درون متن می آید.
 - ب) بخش فهرست منابع است که به صورت طولانی در آخر مقاله یا کتاب آورده می شود.

فهرست منابع

کتاب

▶ با یک نویسنده

▶ نام خانوادگی نام سال نشر عنوان محل نشر: نام ناشر

▶ با دو نویسنده

▶ نام خانوادگی، نام نام خانوادگی نویسنده دوم نام کوچک نویسنده دوم سال نشر (عنوان محل نشر نام ناشر)

▶ با سه نویسنده

▶ نام خانوادگی نام نام خانوادگی نویسنده دوم نام کوچک نویسنده دوم؛ و نام خانوادگی نویسنده سوم نام کوچک نویسنده سوم سال نشر). عنوان محل نشر: نام ناشر.

▶ بیش از سه نویسنده

▶ نام خانوادگی نویسنده اول نام کوچک نویسنده اول و دیگران سال نشر عنوان محل نشر: نام ناشر

مقاله مجله

- ▶ نام خانوادگی
- ▶ نام (سال نشر)
- ▶ "عنوان مقاله"
- ▶ نام مجله
- ▶ دوره یا جلد
- ▶ شماره: محدوده
- ▶ صفحاتی که مقاله در مجله به خود اختصاص داده است.

مقاله سمینار(چاپ نشده)

▶ نام خانوادگی

▶ نام سال نشر

▶ عنوان مقاله

▶ ذکر عبارت **ارائه شده** در نام سمینار (محل سمینار محدوده زمانی برگزاری سمینار همراه با نام ماه.

مقاله روزنامه

- ▶ نام خانوادگی
- ▶ نام سال نشر
- ▶ عنوان مقاله
- ▶ نام روزنامه
- ▶ روز و ماه انتشار

پایان نامه

- ▶ نام خانوادگی
- ▶ نام سال دفاع پایان نامه
- ▶ عنوان پایان نامه
- ▶ ذکر عبارت رساله دکتری تخصصی یا پایان نامه کارشناسی ارشد
- ▶ ذکر رشته تخصصی، نام دانشکده، نام دانشگاه

منبع اینترنتی

► در صورتی که منبع انگلیسی باشد

Sackler, Lora (2000). " Job satisfaction".[on-line]. Available:

<http://www.cam.org>

► در صورتی که منبع فارسی باشد

کاظمی، علی (۱۳۸۷). بررسی رضایت شغلی دبیران مناطق ۳ و ۴ شهر تهران.

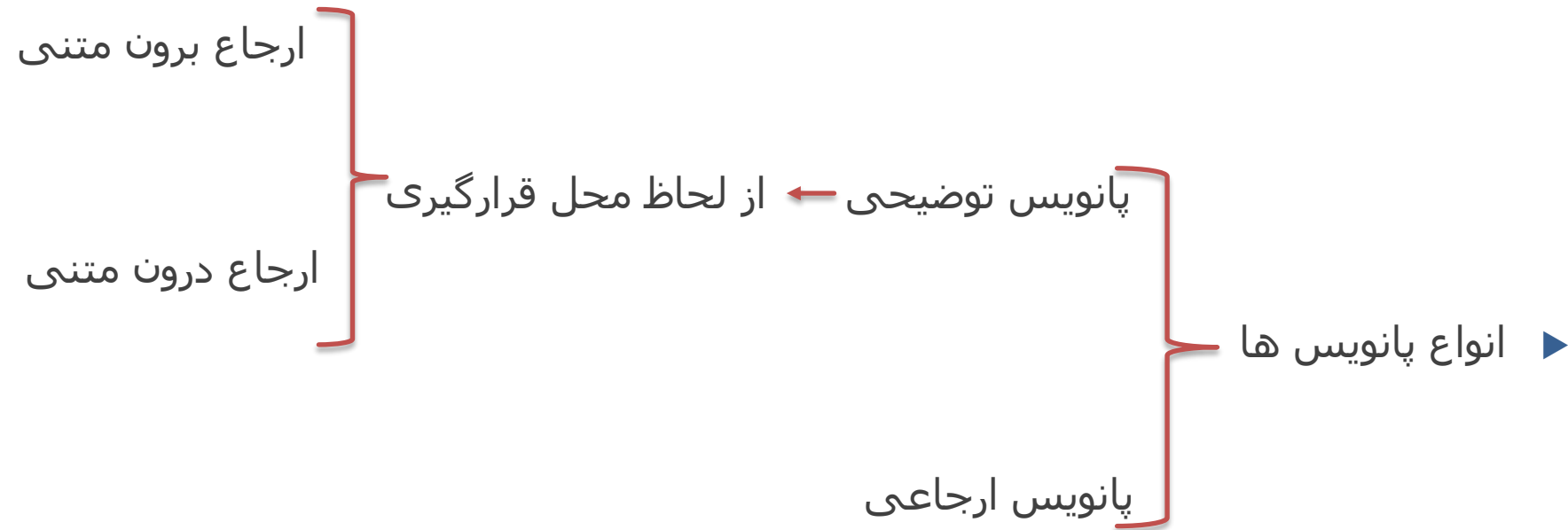
<http://www.icao.org>

نکات مهم در تنظیم فهرست منابع

- ▶ ابتدا منابع فارسی و عربی و سپس منابع لاتین ذکر شود.
- ▶ شیوه تنظیم فهرست منابع به ترتیب حرف اول نام خانوادگی نویسندگان است و نوع منبع تاثیری در شیوه تنظیم ندارد.
- ▶ در صورتی که نویسندگان منابع بالا بیش از یک نفر باشد مطابق با دستور العمل تنظیم کتاب عمل می شود.
- ▶ در صورتی که اطلاعات یک منبع از یک سطر بیشتر شد سطر بعد و حتی سطرهای بعدی با چهار یا شش فاصله تورفتگی از سطر بالایی ذکر میشود.
- ▶ **مثال** فراستخواه، مقصود؛ شهیدی، اکبر (۱۳۷۶). منطق " فیزیولوژیک و اجتماعی رفتار و شخصیت". روزنامه اطلاعات ۵ شهریور

پانویس ها / زیرنویس / Footnote

- ▶ پانویس یا پانوشت در واقع بخشی از نوشته تحقیقی است
- ▶ برای دادن اطلاعات بیشتر با اعتبار بخشیدن به نوشته فراهم میشود.
- ▶ جزء ضروری نوشته تحقیقی است
- ▶ ماهیاتا به گونه ای است که نمی توان آن را در نوشته جای داد.

پانویس توضیحی

- ▶ ممکن است صرفاً معادل اصطلاحی به زبان دیگر، شرح اصطلاحی دشوار، توضیح نسبتاً مفصلی درباره یک واقعه یا پدیده یا نقد و نظر درباره مطلبی باشد
- ▶ که نویسنده حضور آن را ضروری می شمارد
- ▶ ولی وارد کردن آن را در پیکره اصلی دستنوشته مناسب نمی داند.

پانویس توضیحی

▶ مثال

▶ متغیرهای رضایت شغلی¹: در این پژوهش ۲۷ متغیر در قالب ۲۷ سؤال و ۶ بعد مطرح شده در پرسشنامه رضایت شغلی مورد مطالعه قرار گرفته است. مبنای انتخاب این متغیرها مطالعه عمیق متون و منابع و بررسی دقیق پژوهش‌های انجام شده در مورد رضایت شغلی بوده است. این متغیرها که در اکثر پژوهش‌های معتبر رضایت شغلی کتابداران مد نظر بوده اند.

▶ نکته: در این پاراگراف معادل انگلیسی متغیرهای رضایت شغلی، در پانویس (پایین ذکر شده است

¹Job satisfaction variables

پانویس ارجاعی

- ▶ شامل مشخصات منبع یا منابعی است که مطلبی از آنها نقل گردیده یا به نحوی از آنها استفاده شده است.
- ▶ پانویس ارجاعی هم به منظور اعتبار بخشیدن به کار تحقیقی به کار میرود
- ▶ هم جلوه ای از امانت داری پژوهشگر است.
- ▶ بنابراین، پانویس ارجاعی عنصر ضروری هر نوشته تحقیقی است.

پانویس ارجاعی

ارجاع برون متنی (استناد برون متنی)

▶ امروزه این نوع ارجاع به دلیل اشغال فضای زیاد و همچنین ایجاد سردرگمی برای خواننده کمتر به کار می رود.

▶ اما ارجاع درون متنی (استناد درون متنی متداول تر و به ویژه در مقاله های علمی بیشتر به کار می رود .

ارجاع درون متنی (استناد درون متنی)

► دو شیوه رایج وجود دارد :

1. یک شیوه نام مؤلف سال نشر و شماره صفحه بلافاصله بعد از استفاده از آن در پرانتز قرار داده می شود.

2. شیوه دیگر برای استناد درون متنی به جای ذکر اطلاعات فوق از شماره های پیاپی که درون پرانتز آورده میشود برای مشخص کردن استنادها استفاده می شود.
در این شیوه اطلاعات تفصیلی استنادها در قالب فهرست منابع در آخر مدرک قرار داده می شود. استنادها شماره گذاری میشوند و همان شماره ای را خواهند داشت که در متن دارند.

فصل هشتم

شیوه استخراج و نگارش مقاله پژوهشی
استخراج از گزارش پژوهشی

انگیزه های نگارش علمی

- ▶ نوشتن در واقع سهیم کردن دیگران در اندیشه ها و آراء خویش است.
- ▶ انگیزه اصلی نگارش توسط بسیاری از بزرگان دانش و معرفت دینی :

1. کسب رضایت خداوند

بدین ترتیب توصیه کرده اند که در نوشتن پیوسته جانب حق و انصاف و نیکی را رعایت کنیم.

2. تبدیل دانش شخصی به دانش اجتماعی

انگیزه دیگری است که افراد را به نوشتن وامیدارد.

3. تملک یا شخصی کردن دانش

یعنی مهر مالکیت زدن به اندیشه ای بدیم که هر آن ممکن است دیگران آن را غضب کنند. این انگیزه برخاسته از بیم سرقت افکار است. به شهادت طلبیدن جامعه برای اخذ تأیید مالکیت فردی آن اندیشه است.

4. اندیشه تنازع بقاء

انگیزه مؤثری در امر نگارش است. در بسیاری از نظامهای دانشگاهی و مراکز پژوهشی نوشتن و تولید مکتوب علمی شرط اساسی برای حفظ شغل یا ارتقاء به مراتب بالاتر علمی است. بنویس و زنده بمان¹⁹¹

اشاعه نتایج پژوهش (پایان نامه و ساله)

- ▶ دیدگاه ها و آراء هر فرد تا زمانی که آزادانه در اختیار دیگران قرار نگیرد، ارزیابی نخواهد شد
 - ▶ تا ارزیابی نشود هویت علمی نخواهد یافت،
 - ▶ و در شبکه علمی جایگاهی کسب نخواهد کرد،
 - ▶ و این همه جز از طریق نوشتن تحقق نمی یابد.
-
- بیرون کشیدن اندیشه از ذهن و مقید کردن آن با استفاده از قالب های شناخته شده ارتباطی
 - نه تنها صاحب اندیشه را ناگزیر از **نظم بخشیدن** به ذهنیاتش میکند
 - بلکه باب داوری و ارزیابی را نیز بر دیگران می گشاید.

اشاعه نتایج پژوهش (پایان نامه و ساله)

- ▶ رشد محتوایی نوشته ها رشدی است که بر اساس حدس و ابطال و نقد و ارزیابی پدید می یابد.
- ▶ رشد مستمر دانش را می توان عبارت از تصحیح و اصلاح دانش گذشته دانست.
- ▶ برای پیشرفت علم، پژوهش وسیله اصلی است.
- ▶ پژوهش توان پاسخگویی به سوال ها، حل مسائل، و توصیف چیزها و تمام آنچه را که ممکن است باعث بهبودی روش زندگی ما شوند، را دارد.

اشاعه نتایج پژوهش (پایان نامه وساله)

- ▶ برای اینکه مطالعه پژوهشی منجر به تغییر روش زندگی شود، یا در کل اثری بگذارد : پژوهشگر آن باید نتایج پژوهش خود را با سایر افراد در انجمن های علمی به اشتراک بگذارد. اطلاعات گردآوری شده از مطالعه نهایتاً به گونه ای در اختیار مردمان نیز گذارده شود.
- ▶ اگر پژوهشگر چیزی مهمی کشف کند و تصمیم بگیرد که نتایج را مسکوت نگه دارد کار او فایده ای خواهد داشت.
- ▶ به اشتراک گذاردن نتایج مطالعات پژوهشی مهم است.

مزیت اشاعه نتایج پژوهش (پایان نامه و ساله)

- ▶ افزودن پایه آگاهی در یک رشته علمی خاص
- ▶ بهبود کیفیت کلی پژوهش های اجرا شده
- ▶ امکان دادن به پژوهشگران دیگر برای تکرار نتایج مطالعه یا بسط یافته های تحقیق
- ▶ پیشرفت روش زندگی ما

قالب های ارائه نتایج پژوهش

(1) ارائه مقاله در کنفرانس ها

(2) انتشار مقاله در مجلات تخصصی

قالب های ارائه نتایج پژوهش

1) ارائه مقاله در کنفرانس ها

- ▶ بیشتر رشته های علمی سازمان های تخصصی هدایت کننده ای دارند که مسئول برگزاری منظم کنفرانس های تخصصی هستند.
- ▶ ارائه نتایج تحقیقاتی مانند یک خروجی عمل کردن یکی از نقش های اساسی این کنفرانسها است که با رشته علمی خاص مرتبطند.
- ▶ آنها به دلیل فراوانی برگزاری کنفرانسهای تخصصی خود یافته های پژوهشی روزآمدی را برای انتشار ارائه میکنند.
- ▶ در مقابل فاصله زمانی بین اتمام مطالعه تحقیقاتی و انتشار این نتایج در نشریه ای تخصصی معمولاً خیلی طولانی است غالباً بیش از یک سال از زمان ارائه نسخه مقاله تا انتشار در نشریه تخصصی زمان میبرد.
- ▶ کنفرانس ها مقالات دریافت و تأیید شده را در سه قالب تنظیم می کنند:

الف) ارائه پوستری
ب) ارائه شفاهی (سخنرانی)
ج) سمپوزیوم

قالب های ارائه نتایج پژوهش

(2) انتشار مقاله در مجلات تخصصی

- ▶ از روشهای متداول برای انتشار نتایج پایان نامه و رساله چاپ و انتشار در مجلات تخصصی است.
- ▶ فشارهای ناشی از فرایند پژوهش و استخراج مقاله مناسب از آن اغلب زیاد است به گونه ای که بسیاری از پژوهشگران بدون توجه کافی به **ویراستاری محتوایی و فنی**، اقدام به ارسال مقاله میکنند که نتیجه ای جز رد مقاله در پی ندارد.
- ▶ مجلات به صورت معمول راهنماهایی را برای فراهم آوری اولیه مقاله و ارسال، در وب سایت خود قرار می دهند.
- ▶ بهتر این است که پژوهشگر قبل از ارسال مقاله برای هر مجله ای این **راهنمایی ها** را به دقت مورد مطالعه قرار دهد و مقاله خود را بر اساس آن تنظیم کند.

▶ راهنمایی های مذکور اغلب دو شیوه زیر را ارائه می دهند:

(1) شیوه نگارشی مطلوب و مورد قبول توجه

(2) شیوه ای که مقاله باید ارسال شود

مهم ترین عوامل تاثیرگذار در پذیرش مقاله از سوی مجلات

- ▶ سطح علمی مقاله (کیفیت بالا)
- ▶ محتوی موضوعی
- ▶ نیازهای مجلات
- ▶ عملکرد سردبیر

نکات مهم در چاپ و انتشار سریع مقاله

- ▶ همراه با نسخه اصلی مقاله نامه ای که ضمن ذکر مشخصات کتاب شناختی اثر به تمایل نویسنده برای چاپ اثر نیز اشاره شود.
- ▶ نویسنده برای چاپ اثر نیز اشاره شود.
- ▶ هرگز مقاله را همزمان به چند مجله ارسال ننمایید.
- ▶ پیگیری های لازم را از زمان ارسال تا زمان چاپ مقاله انجام دهید.
- ▶ دستور العمل های چاپ مقاله را در آن نشریه خاص رعایت کنید نظیر:
- ▶ از کاغذهای با اندازه مورد نظر مجله استفاده شود، که معمولاً A4 است.
- ▶ مقاله تا حد امکان تایپ شده و اندازه بین سطرها دو برابر باشد.
- ▶ تعداد نسخه هایی که مجله درخواست کرده فراهم و ارسال شود.
- ▶ الگوی مناسب و مورد نظر مجله در رابطه با فهرست منابع اعمال شود.
- ▶ جدول ها و تصاویر مرتبط بر اساس روشی که در مجله تعیین شده است همراه مقاله ارسال گردد.
- ▶ تعداد صفحات مورد نظر نشریه رعایت شود.
- ▶ در صورتی که مقاله دارای اصلاحات باشد در اولین فرصت و با دقت لازم انجام شود.

انواع مقاله های مجلات تخصصی

(1) تحقیقی

(2) تحلیلی

(3) مروری

(4) گردآوری

مقاله تحقیقی

- ▶ مقاله تحقیقی اصیل / مقاله تحقیقی / مبتنی بر کار اصیل
- ▶ به مقاله ای گفته می شود که برخاسته از پژوهش نوینی باشد که پژوهشگر خود انجام داده و متکی بر یافته های دیگران نیست.
- ▶ نوع مقاله به دلیل آنکه یافته های پژوهش انجام یافته را منعکس میکند گزارش تحقیق نیز خوانده میشود.

مقالات تحقیقی معمولاً دارای بخش های زیر است:

- ▶ **مقدمه و هدف:** شامل توصیف مسأله مورد پژوهش و بیان هدف تحقیق روش، ناظر بر روش یا روشهایی که برای تحقق هدف به کار گرفته شده است
- ▶ **نتایج یافته ها:** حاوی دستاوردها و محصول به کار که از تحقیق حاصل شده است
- ▶ **بحث:** تعبیر و تفسیر یافته ها و بحث درباره کاربردهای نتایج به دست آمده
- ▶ **پیشنهادها:** اجرای یافته ها یا پیگیری مسأله یا طرح سایر مسائل مرتبطه

مثال ساختار یک مقاله تحقیقی

- ▶ عنوان مقاله
- ▶ اطلاعات شخصی
- ▶ چکیده
- ▶ کلید واژه
- ▶ مقدمه و هدف
- ▶ روش روش شناسی)
- ▶ نتایج
- ▶ بحث
- ▶ پیشنهادها
- ▶ منابع

مقاله تحلیلی

- ▶ که به مقاله نظری نیز شهرت دارد.
- ▶ مؤلف با استفاده از منابع تحقیقی پیشین نظریه خاصی را در حوزه کار خود مطرح میکند.
- ▶ معمولاً مؤلف نظریه ای نوین عرضه میکند.
- ▶ ممکن است نویسنده با نگرشی انتقادی به بحث درباره نظریه های پیشین بپردازد.
- ▶ در این صورت مؤلف نظریه های موجود را مورد تحلیل قرار میدهد و با استدلال و بهره گیری از شواهد برتری نظریه ای را بر نظریه های دیگر نشان میدهد.
- ▶ مؤلف معمولاً سازگاری برونی و درونی نظریه را می سنجد
یعنی تلاش میکند دریابد که نظریه مورد تحلیل با خود در تعارض نیست یا با مشاهدات عینی سازگاری دارد.

مقاله مروری

▶ به تحلیل کلان و ارزیابی انتقادی نوشته هایی می پردازد که قبلاً منتشر شده است.

▶ مؤلف مقاله مروری از طریق مقوله بندی یکپارچه سازی و ارزشیابی متون منتشر شده پیشین سیر پیشرفت پژوهشهای جاری را در جهت روشن کردن مسأله ای مشخص دنبال میکند.

▶ مقاله مروری مراحل و سرفصلهایی شبیه سایر نوشته های تحقیقی دارد زیرا :

(1) مسأله پژوهش را تعریف و تبیین می کند

(2) با تلخیص پژوهشهای پیشین خواننده را از چگونگی تحقیقات جاری آگاه می سازد

(3) وجوه اشتراک و افتراق خلاءها و ناهمگونی های متون مرتبط با موضوعی ویژه را نشان می دهد

(4) گام با گامهای بعدی حل مسأله را پیشنهاد میکند.

مقاله مروری

- ▶ مقاله مروری معمولا به وسیله نویسنده ای تهیه می شود که با متون و نوشته های رشته خود کاملا آشناست و به مساله مورد بررسی نیز اشراف دارد.
- ▶ هدف این نوع مقاله مرور نوشته هایی است که قبلا به چاپ رسیده است.
- ▶ کسانی که تجربه نگارش مقاله علمی پژوهشی را داشته اند و حال میخواهند مقاله مروری بنویسند باید بخش مقدمه و بحث را گسترش دهند.

مقاله گردآوری

- ▶ صرفاً به گردآوری و انعکاس دیدگاه‌های مختلف مندرج در نوشته‌های مرتبط با موضوعی خاص می‌پردازد.
- ▶ در واقع کار نویی را عرضه می‌کنند.
- ▶ تفاوت آن با مقاله تحلیلی آن است که به ارائه نظریه جدیدی منتهی نمی‌شود.
- ▶ اختلافش مروری آن است که الزاماً به **سنجش و ارزیابی کلیه آثار پیشین** نمی‌پردازد.

سایر بخش های یک مقاله

▶ علاوه بر بخش های اصلی که هر مقاله باید داشته باشد مقاله شامل بخش هایی دیگر نیز میباشد که نگارش آن ضروری است.

▶ شامل:

▶ عنوان درجه تحصیلی

▶ نام و نام خانوادگی نویسنده (ها)

▶ چکیده

▶ کلید واژه ها

▶ منابع

عنوان

- ▶ عنوان فشرده ای منضبط از مطالب متن است که گستره بازتر آن در فهرست مندرجات و سپس متن اصلی متجلی است.
- ▶ عنوان اولین بخشی است که مورد توجه خواننده قرار می گیرد.
- ▶ اگر عنوان نتواند نظر خواننده را به خود جلب کند ممکن است از خواندن مقاله منصرف شود.
- ▶ بنابراین انتخاب عنوانی مناسب که بتواند اطلاعات علمی را حداکثر در چند واژه فراهم آورد، ضروری است

اطلاعات شخصی نویسنده ها

- ▶ عنوان فشرده ای منضبط از مطالب متن است که گستره بازتر آن در فهرست مندرجات و سپس متن اصلی متجلی است.
- ▶ عنوان اولین بخشی است که مورد توجه خواننده قرار می گیرد.
- ▶ اگر عنوان نتواند نظر خواننده را به خود جلب کند ممکن است از خواندن مقاله منصرف شود.
- ▶ بنابراین انتخاب عنوانی مناسب که بتواند اطلاعات علمی را حداکثر در چند واژه فراهم آورد، ضروری است.
- ▶ در این بخش اطلاعاتی از نویسنده (ها) شامل :
درجه علمی مانند «دکتر»
سپس نام و نام خانوادگی نویسنده (ها)
- ▶ در ادامه و معمولاً به صورت پانویس سایر اطلاعات نویسنده ها، از قبیل سمت، وابستگی سازمانی، تلفن، آدرس ایمیل نویسنده ذکر می شود.

چکیده

- ▶ واژه چکیده که معادل انگلیسی Abstract است.
- ▶ چکیده یک **مدرک عبارت** است از انتخاب اطلاعات تازه و مفید در آن و بیان این اطلاعات به نحوی که از هر جهت تا حد امکان از حشو اطلاعات غیر مفید خالی باشد.
- ▶ چکیده را خلاصه ای از یک نوشته که شامل فشرده تمام مطالب مهم یا فشرده قسمت های ویژه یا فهرستی از محتوای آن نوشته باشد.
- ▶ چکیده باز نمودن کوتاه و دقیق محتوای مدرک است که ترجیحاً توسط پدیدآور جهت نشر آن تهیه شده باشد.
- ▶ چکیده یک نوشته باید نکات عمده مشاهدات و نتایج حاصله از یک پژوهش را طوری ارائه دهد که خواننده بتواند تصمیم بگیرد که آیا به اصل مقاله یا مدرک رجوع کند یا نه.
- ▶ چکیده ها برای کمک به خواننده در ارزیابی محتوای یک مدرک و ارتباط احتمالی آن مورد استفاده قرار میگیرند.

چکیده

- ▶ به نظر میرسد که باید تمایزی میان چکیده و خلاصه قائل شد. خلاصه به هر نوع فشرده ای از یک متن اطلاق میشود که ممکن است ملخص ، فشرده، مستخرجه، چکیده را در برگیرد.
- ▶ اما چکیده خلاصه ای است که از قواعد دقیق و انضباط علمی پیروی می کند. به بیان دیگر هر چکیده ملزم به درج مهمترین مباحث است و حال آنکه خلاصه چنین الزامی ندارد و تابع قواعد و ضوابط خاصی نیست.
- ▶ چکیده باید به شکل کوچک شده ای از مقاله در نظر گرفته شود که با حداقل کلمات حداکثر اطلاعات را ارائه دهد.
- ▶ چکیده خلاصه ای کوتاه و منضبط از هر کدام از بخشهای اصلی مقاله اعم از مقدمه روشها یافته ها، بحث و نتیجه گیری می باشد.

انواع چکیده

سه دسته اصلی چکیده:

- ▶ تمام نما
- ▶ راه نما
- ▶ ساخت یافته

سیاست و خط مشی هر مجله تعیین میکند که کدام یک از این انواع چکیده به کار رود.

چکیده تمام نما

▶ چکیده ای است که لحن ارائه آن شبیه خود نویسنده است، گویی که خود نویسنده چکیده را مینویسد یا یافته ها را منعکس می کند.

▶ این چکیده درباره اطلاعات صحبت نمیکند بلکه اطلاعات در اختیار خواننده قرار می دهد.

▶ چکیده ای که جانشین اصل مدرک و روایت کوچک شده (میناتوری) اصل مدرک و در برگیرنده هدف داده های عددی روش ها فرمولها نتایج و پیشنهادها است.

▶ اغلب برای آثار تجربی و گزارشهای پژوهشی ویژه از این نوع استفاده میشود.

▶ چکیده آنچه را در اصل انجام شده، عرضه می دارد.

▶ در چکیده تمام نما سعی بر آن است که محتوای مدرک از جمله نتایج آن خلاصه شود.

چکیده تمام نما

- ▶ در ضمن چکیده تمام نما باید خود نتایج را خلاصه نماید.
- ▶ چکیده تمام نما را کامل ترین نوع چکیده میدانند و در ضمن یادآوری میکند که از نظر تهیه مشکل ترین آنهاست.
- ▶ این چکیده ها در قالب جمله های خبری بیان میشوند و شامل ۱۵۰ تا ۲۵۰ کلمه هستند.
- ▶ چهار نکته اصلی برای چکیده تمام نما:
 - (1) داشتن هدف و دامنه کار
 - (2) روشهای به کار رفته
 - (3) یافته ها
 - (4) نتایج
- ▶ مورد اول مهم است؛ زیرا ممکن است بدون خواندن بقیه چکیده، به استفاده کننده اجازه دهد در مورد مفید بودن مقاله تصمیم بگیرد.

چکیده راهنما

- ▶ چکیده ای است که درباره یک پدیده با یافته هایی یک جریان صحبت میکند و لحن راوی دارد با اصطلاحاتی مانند (تحقیق حاضر قصد دارد که مثلاً این موضوع را بررسی کند شناخته میشوند. یعنی درباره چکیده صحبت می کند و خود متن را بیان نمیکند.
- ▶ چکیده راهنما به تشریح مطالبی میپردازد که اصل مدرک در باب آن است.
- ▶ یافته های واقعی در آن گزارش نمی شود.
- ▶ بدین ترتیب این نوع کاملاً مناسب مرور پژوهشهای پیشین نقدهای ادبی متون طولانی آثار توصیفی و بحث های کلی مربوط به یک موضوع است.
- ▶ جزئیات اندکی ارائه می دهد و محتوای آن کمتر از مدرک اصلی است در بیشتر موارد، می تواند سریع و باد هزینه های کمتر تهیه شود.
- ▶ چکیده های راهنما، اطلاعاتی بسنده در اختیار خواننده می گذارد تا وی دریابد آیا به مطالعه اصل مدرک نیاز هست یا نه.

چکیده ساخت یافته

- ▶ این نوع چکیده خلاصه ای از بخشهای اصلی مقاله در توالی ارائه شده از قبیل، پیشینه هدف روشها یافته ها و نتیجه گیری میباشد.
- ▶ در چکیده های ساخت یافته احتمال وجود اطلاعات کامل تر درباره پژوهشهای مهم بسیار بیشتر از چکیده های ساخت نیافته است.
- ▶ چکیده ساخت یافته چکیده ای است که محتوای موضوعی مدرک را بر اساس طرحی از پیش ساخته که مقولات یا موقعیت آن ها را تعیین کند تنظیم شده باشد.

کلید واژه ها

► یکی دیگر از قسمتهای ضروری در هر مقاله علمی انتخاب کلید واژه هایی است. که بتواند محتوای یک مقاله را به طور کامل بیان کند.

► در واقع فرایند انتخاب کلیدواژه ها نمایه سازی شامل دو مرحله اصلی است:

الف) تحلیل مفهومی محتوای مقاله

ب) بیان تحلیل از طریق مجموعه واژه ها یا عبارت ها، برای ارائه موضوع

► نکته :

- برای انتخاب کلیدواژه ها لازم است قسمتهای مختلف اثر از قبیل عنوان چکیده مقدمه و متن اصلی بستگی به نوع مقاله متن اصلی کمی متفاوت است مطالعه شود.

- تا حد امکان از انتخاب کلید واژه های عام پرهیز شود.

- معمولاً تعداد مجاز کلید واژه در مجلات ۱۰-۵ کلید واژه است.

- کلید واژه ها نباید روابط عام و خاص با هم داشته باشند.

فهرست منابع

- ▶ منابع در آخر مقاله نوشته میشود بخشی مهم و نشان دهنده بخشی از اعتبار مقاله است.
- ▶ در زمینه استفاده از منابع بهتر است به جای استفاده فراوان از منابع، از منابعی استفاده شود که در مجلات دآوری شده یا معتبر چاپ شده است و از استناد به آثار چاپ نشده یا آثار چاپی ولی با اعتبار کم و یا مجلات الکترونیک فاقد اعتبار و نام و نشان خودداری شود.
- ▶ با استفاده از منابع و مقالات معتبر و موثق مؤلف می تواند اعتبار اثر خود را افزایش دهد

فصل نهم

آیین سجاوندی (نقطه گذاری)

آیین نقطه گذاری

- ▶ مقصود از نقطه گذاری به کار بردن علامتها و نشانه هایی است که خواندن و در نتیجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع ابهام ها کمک کند.
- ▶ رعایت نقطه گذاری از یک سو به نویسنده کمک میکند که مطالب و مقاصد خود را به روشنی بیان دارد.
- ▶ از دیگر سو به خواننده مدد میدهد که نوشته را آسان تر و درست تر بخواند.
- ▶ منظور نویسنده را بهتر و روشن تر درک کند.

انواع نقطه گذاری

▶ نقطه (.) :

الف) نشانه پایان جمله خبری یا انشایی است.
ب) پس از هر حرفی که به صورت نشانه اختصاری به کار رفته باشد.

▶ ویرگول یا کاما یا درنگ ('):

الف) نشانه مکث کوتاه در جمله است.
ب) ویرگول نشان میدهد که دو قسمت کاملاً به هم پیوند دارند.
ج) در میان جمله پایه و پیرو
د) برای مجزا کردن گروهها و کلمات و پرهیز از خلط مفاهیم.
ت) برای مجزا کردن گروه ها در مواردی که خواننده معمولاً درنگی کوتاه می کند.
ح) برای جدا کردن ساخت های دستوری مشابهی که به توالی آمده باشند.

انواع نقطه گذاری

▶ **نقطه - ویرگول (سیمیکالون) (;) :**

نشانه درنگ طولانی میان دو جمله یا دو عبارت است و نیز نشان می دهد که آن دو با هم پیوند دارند.
نقطه - ویرگول، علامت وقف یا درنگی است بیشتر از ویرگول و کمتر از نقطه که در موارد زیر به کار میرود:

الف) برای جدا کردن جمله ها و عبارتهای متعدد یک کلام طولانی که به ظاهر مستقل اما در معنی به یکدیگر وابسته و مربوط می باشند.

ب) در جمله های توضیحی و قبل از کلماتی از قبیل: مثلاً، "یعنی" یا "به" عبارت دیگر.

▶ **دو نقطه (:):**

علامتی است که نشان میدهد عبارت یا جمله پیش از آن به وسیله عبارت یا جمله پس از آن شرح و تفسیر می شود.
اگر نویسنده بخواهد از سخن کسی شاهی برای اثبات گفته خود بیاورد، بین شاهد و نوشته خود نیز دو نقطه می آورد.
هنگام شمردن یا بیان اجزای یک چیز.

انواع نقطه گذاری

► گیومه («»):

هر گاه ضمن نوشته خود از گفته نویسنده دانشمند و یا شخصی دیگر برای تایید گفته خود یا هر منظوری دیگر مطلبی بیاوریم آن مطلب را داخل گیومه قرار می دهیم.

اگر بخواهیم کلمه یا ترکیب یا عبارتی را در نوشته خود، مشخص و ممتاز از قسمت های دیگر نشان دهیم آن را نیز داخل گیومه قرار می دهیم.

► علامت سؤال (?):

در پایان جمله های پرسشی مستقیم گاهی برای نشان دادن مفهوم تردید این علامت در داخل پرانتز می آید.

انواع نقطه گذاری

► علامت تعجب (!):

این علامت تنها نشانه تعجب نیست بلکه در پایان جمله هایی به کار می رود که مبین یکی از حالات شدید نفسانی و عاطفی است.

► هلال (پرانتز):

کاربردهای هلال از این قرار است:

الف) برای آوردن توضیح در درون آن این توضیح معادل و هم معنی آن چیزی است که قبل از پرانتز ذکر شده هلال در این کاربرد به معنی «یا» و «یعنی» است.

ب) برای آوردن توضیحی فرعی و تکمیلی که اهمیت آن کمتر از مطلبی است که قبلاً ذکر شده

ج) برای آوردن اطلاعات کتابشناختی در هنگام نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم از متون

د) درج حرف اول اصطلاحاتی که بعد از نام پیامبران و ائمه می آید.

انواع نقطه گذاری

► قلاب {}:

در تصحیح متون کهن از طرف مصحح این علامت برای روشن تر شدن مطلب افزوده می شود.
در نمایشنامه ها دستورهای اجرایی داخل قلاب گذاشته می شوند.

► خط فاصله (-) :

الف) برای مجزا کردن جمله یا عبارت معترضه
ب) در مکالمه بین اشخاص نمایشنامه و داستان یا ذکر مکالمه های تلفنی در ابتدای جمله و از سر سطر به جای نام گوینده
ج) به جای «از» و «تا» و «به بین تاریخ ها اعداد و کلمه ها.
د) برای پیوستن اجزای یک کلمه دو جزیی مرکب

انواع نقطه گذاری

▶ سه نقطه (...):

این علامت برای نشان دادن کلمه با کلمات و عبارات با جمله های حذف شده یا افتادگی ها به کار می رود، خواه در اول، وسط یا آخر جمله باشد.

▶ ممیز (/):

برای جدا کردن سالهای هجری شمسی و قمری و میلادی

فصل دهم

ساختار پایان نامه و رساله تحقیقی

نوشته های علمی به ویژه پایان نامه ها و رساله های تحقیقی
دارای سه بخش اصلی:

▶ صفحات مقدماتی

▶ متن اصلی

▶ صفحات انتهایی

صفحات مقدماتی

صفحات مقدماتی نوشته های علمی به ترتیب عبارتند از:

- ▶ صفحه بسم
 - ▶ صفحه عنوان
 - ▶ صفحه تقدیر (سپاس)
 - ▶ صفحه تقدیم
 - ▶ فهرست مندرجات
 - ▶ فهرست جدول ها
 - ▶ فهرست شکل ها
 - ▶ فهرست نمودارها
 - ▶ چکیده
 - ▶ کلید واژه

صفحه عنوان

- ▶ آرم مرکزی
- ▶ عنوان مرکز
- ▶ ذکر عبارت رساله دکتری تخصص رشته.... یا پایان نامه کارشناسی ارشد رشته
- ▶ در وسط صفحه موضوع پژوهش
- ▶ استاد راهنما
- ▶ استادان راهنما پایین تر استاد استادان مشاور)
- ▶ ذکر اصطلاح «نگارش نام و نام خانوادگی تدوینگر پایان نامه
- ▶ در نهایت سال و ماه

این نکته مهم است که مطالب صفحه عنوان عیناً بر روی جلد درج می شود.

صفحه عنوان

- ▶ در قسمت موضوع بعد از ذکر کلمه **موضوع**، دو نقطه (:) لازم است.
- ▶ برای نام اساتید راهنما و مشاور از ذکر کلمات **جناب آقا**، **سرکار خانم** خودداری گردد. فقط در صورتی که فرد دارای مدرک دکتری تخصصی باشد، ذکر کلمه **دکتر** اشکالی ندارد.
- ▶ یکی از استادان مشاور دارای **مدرک کارشناسی ارشد** است، لذا فقط نام و نام خانوادگی وی ذکر می گردد.
- ▶ از ذکر عبارت هایی مانند «**شماره دانشجویی**» و «**ترم...**» در روی صفحه عنوان خودداری گردد.

صفحه تقدیر(سپاس)

► صفحه از کسانی که در تهیه رساله به نحوی موثر بوده اند، تشکر و قدردانی می گردد.

► باید در نظر داشت که تشکر و قدردانی از افراد نشانه نزاکت و فروتنی نگارنده رساله می باشد.

صفحه تقدیم

- ▶ در این صفحه نگارنده میتواند اثرش را به هر کسی دوست دارد تقدیم کند.
- ▶ در این صفحه آوردن عبارتهای **نثر و نظم** اشکالی ندارد.
- ▶ آوردن این صفحه **اجباری** نیست ولی ذکر آن نیز خالی از لطف نمی باشد.
- ▶ ذکر عبارت «تقدیم به: **از یک چهارم** از بالای صفحه شروع می شود.

فهرست مندرجات (فهرست مطالب)

► فهرست مطالب یا فهرست مندرجات رئوس مطالبی که در گزارش آمده است در یک یا چند صفحه با ذکر شماره صفحات سر فصل های اصلی و فرعی ذکر می گردد.

► **سرفصل ها** در سمت راست و **شماره صفحات** در سمت چپ و فاصله بین آنها نقطه چین می آید.

► **نشانه گذاری عددی:**

- قبل از ذکر سرفصل فقط از نقطه (.) استفاده شود.
- ذکر عبارت «فهرست مندرجات» از یک چهارم از بالای صفحه شروع میشود.

► فهرست جدول ها، فهرست شکل ها و فهرست نمودارها

- اگر در پایان نامه تعدادی جدول شکل و نمودار وجود داشت، پژوهشگر باید بعد از فهرست مطالب فهرستهای مجزا برای هر یک از فهرست های یاد شده فراهم کند.
- ذکر عبارت فهرست جدول ها»، «فهرست شکل ها و فهرست نمودارها از یک چهارم از بالای صفحه شروع می شود.

چکیده

- ▶ چکیده، خلاصه نظام مند از محتوای یک پژوهش است که مطالعه آن می تواند تصویری کلی و واضح از مطالب مندرج در پایان نامه را به خواننده ارائه می دهد.
- ▶ معمولا طول چکیده پایان نامه گاهی تا **۲۵۰ کلمه** نیز میرسد و ممکن است بیشتر از یک صفحه را به خود اختصاص دهد اما چکیده مقاله ها معمولا تا ۲۰۰ کلمه بیشتر نمی شود این تعداد بدون محاسبه حروف اضافه و حروف ربط است.
- ▶ چکیده مقاله برای چاپ در مجلات تخصصی تابع سیاست مجله است و ممکن است یکی از سه نوع **تمام نما، راهنما و یا ساختار یافته** باشد.
- ▶ کلیدواژه ها بلافاصله بعد از ذکر چکیده می آیند.
- ▶ نکته در رابطه با صفحات مقدماتی:
الف) ترتیب صفحات مقدماتی حتما رعایت شود.
ب) صفحات مقدماتی با حروف ابجد بیان می شود.

نوشته های علمی به ویژه پایان نامه ها و رساله های تحقیقی
دارای سه بخش اصلی:

▶ صفحات مقدماتی

▶ متن اصلی

▶ صفحات انتهایی

متن اصلی

متن اصلی یک پایان نامه حداقل دارای پنج فصل است که عبارتند از:

- ▶ فصل اول: معرفی پژوهش
- ▶ فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیق
- ▶ فصل سوم: روش تحقیق و گردآوری اطلاعات
- ▶ فصل چهارم تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش
- ▶ فصل پنجم نتیجه گیری بحث نظری و پیشنهادها

فصل اول: معرفی پژوهش

- ▶ بیان مسأله
- ▶ مقدمه
- ▶ تعریف مسأله
- ▶ تعریف منطقی و عملیاتی اجزاء مسأله
- ▶ پرسش های اساسی
- ▶ هدف و فایده پژوهش
- ▶ فرضیه (ها)
- ▶ متغیر ها

▶ مبانی نظری در حوزه تحقیق

▶ پیشینه تحقیق

▶ پیشینه تحقیق در ایران

▶ پیشینه تحقیق در خارج

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

فصل سوم: روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

- ▶ روش تحقیق (و توجیه اعتبار آن)
- ▶ جامعه تحقیق
- ▶ نمونه
- ▶ ابزارهای گردآوری اطلاعات روش تجزیه و تحلیل داده ها (یافته ها)

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش

- ▶ تجزیه و تحلیل یافته ها
- ▶ مقدمه
- ▶ دموگرافی پژوهش
- ▶ پرسش های اساسی
- ▶ فرضیه (ها)

صفحات انتهایی

▶ صفحات انتهایی یک پایان نامه شامل موارد ذیل است
فهرست منابع و پیوست ها

فهرست منابع

▶ در رابطه با شیوه تنظیم فهرست منابع دستور عملهای خاصی
وجود دارد که در فصل هفتم این کتاب همراه با مثال توضیح داده
شد

پیوست ها

- ▶ هر گاه اطلاعاتی برای **فهم بهتر نوشته تحقیقی** ضروری است ولی حضور آن در پیکره اصلی نوشته تحقیقی **ایجاد گسستگی** میکند میتوان آنها را در بخش پیوست ها آورد.
- ▶ پیوست ها معمولا حاوی **جدول های آماری**، **تصاویر نقشه ها**، **فرم پرسشنامه** یا اطلاعات مشابهی است که در ماتن اصلی به گونه ای به آنها اشاره شده است.